

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет правничих наук
Кафедра приватного права

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

освітній ступінь – магістр
кафедра приватного права

на тему: **«СКЛАДСЬКІ СВІДОЦТВА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ»**

Виконав: студент 2 року навчання,
Спеціальності
081 Право
Дем'янюк Станіслав Олександрович

Керівник: Ханик-Посполітак
Роксолана Юріївна,
кандидат юридичних наук, доцент

Рецензент: _____

Магістерська робота захищена з
оцінкою: _____

Секретар ЕК: _____

«__» _____ 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДСЬКИХ СВДОЦТВ	7
1.1. Генеза регулювання та підходу до складських свідочств як правового інструменту	7
1.2. Поняття «складського свідочства», його правова природа та розмежування з суміжними інструментами	12
Висновки до Розділу 1	21
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СКЛАДСЬКИХ СВДОЦТВ ЗА УКРАЇНСЬКИМ ТА ІНОЗЕМНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ	23
2.1. Правове регулювання складських свідочств в Україні	23
2.2. Правове регулювання складських свідочств за законодавством інших держав	38
2.3. Шляхи удосконалення законодавства України про складські свідочства з урахуванням досвіду інших країн	59
Висновки до Розділу 2	68
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Діяльність зі зберігання на товарних складах є однією із найдавніших комерційних індустрій, відомих людству. Існує думка, що саме діяльність стародавніх товарних складів, пройшовши шлях довгого еволюційного розвитку, стала підґрунтям для виникнення банків та започаткувала надання банківських послуг у тому значенні, яке притаманне їм зараз [1, с. 1]. Відтак, роль складського зберігання товарів важко недооцінити, особливо зважаючи на той факт, що ця індустрія і досі активно існує як у світі в цілому, так і на території України.

На жаль, попри великий потенціал у сфері сільськогосподарських товарів та, у більш широкому сенсі, загального товарного виробництва, українські реалії змушують промисловців та інвесторів стикатися із недосконалістю нормативно-правового регулювання складської діяльності та системи складських свідоцтв як її окремого важливого компонента. За наявності необхідних передумов галузь складського зберігання товарів могла б стати «золотою жилою» в теперішній час, коли для підтримки та розвитку української економіки потрібно використовувати будь-які можливі способи. Зокрема, надзвичайно великі перспективи несе за собою справжній запуск ринку складських документів на різноманітні види товарів, оскільки він не тільки дозволить українським підприємцям використовувати визнані міжнародною спільнотою фінансові інструменти для залучення фінансування для власних потреб, але і зробить Україну привабливішою для іноземних інвесторів.

Відтак, *актуальність* теми дослідження зумовлена безпосередньою необхідністю реформування наявної в Україні системи складських свідоцтв згідно з усталеними світовими практиками та підходами до такого правового інструмента як «складське свідоцтво». В нинішніх економічних умовах, вивірених та ретельно продуманих перезапущ всєї індустрії складського зберігання, починаючи від видачі складських свідоцтв і закінчуючи їх успішним обігом як на організованих ринках, так і поза ними, повинен надати

довгоочікуваний поштовх до стабільного економічного розвитку в тій сфері, у якій в Україні є великий та нерозкритий потенціал.

Станом на сьогодні, *ступінь наукової розробки* проблематики складських свідоцтв не можна назвати достатнім. Питання критичної оцінки системи складських свідоцтв та її подальшого реформування із врахуванням міжнародного досвіду не було предметом жодного самостійного наукового дослідження. В той же час, окремі аспекти правового статусу складських свідоцтв як цінних паперів були досліджені В. Л. Яроцьким, В. В. Посполітаком, О. С. Яворською, Л. В. Машковською, В. Є. Козик, Ю. В. Недопрядко, О. В. Кологойдою. В рамках загального вивчення окремих питань цивільного права певна увага питанням складських свідоцтв була приділена А.М. Демчуком, О. О. Гріном та В. Л. Яроцьким.

Об'єктом нашого дослідження є система суспільних відносин, які виникають стосовно складського зберігання товарів, та нормативно-правове регулювання відповідної сфери суспільних відносин.

Предмет дослідження є нормативно-правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних з використанням складських свідоцтв.

Метою роботи є визначення теперішнього стану нормативно-правового регулювання складських свідоцтв в Україні та напрацювання пропозицій щодо його реформування відповідно до найкращих міжнародних практик та світового досвіду.

З огляду на мету дослідження визначено такі *завдання*:

- 1) проаналізувати процес становлення нормативно-правового регулювання складського свідоцтва як правового інструмента;
- 2) визначити поняття «складське свідоцтво» та дослідити його правову природу;
- 3) розмежувати складські свідоцтва з іншими суміжними інструментами;
- 4) проаналізувати нормативно-правове регулювання складських свідоцтв в Україні;

- 5) систематизувати нормативно-правове регулювання складських свідоцтв за законодавством інших держав;
- 6) напрацювати пропозиції щодо застосування іноземного досвіду для реформування українського законодавства у сфері складських свідоцтв.

Для досягнення мети дослідження та виконання його завдань було використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання і аналізу правових явищ. Так, із загальнонаукових методів нами було застосовано емпіричні (методи порівняння та описання явищ) та загальнологічні методи (методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції). В той же час, серед спеціальних методів були використані історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-юридичний та логіко-юридичний методи, а також метод альтернатив. Зокрема, нами було використано:

- 1) метод описання явищ під час надання характеристики законодавчому регулюванню складських свідоцтв в Україні;
- 2) метод аналізу при опрацюванні національної та міжнародної нормативно-правової бази, яка регулює складські свідоцтва;
- 3) порівняльно-правовий метод при співставленні нормативно-правового регулювання системи складських свідоцтв в Україні та закордоном;
- 4) методи індукції та дедукції для визначення правової природи складських свідоцтв; та
- 5) метод альтернатив для напрацювання пропозицій щодо реформування українського законодавства в частині складських свідоцтв на основі міжнародного досвіду.

Наукова новизна нашого дослідження полягає у тому, що вперше в українській правовій науці було здійснено дослідження необхідності реформування нормативно-правового регулювання складських свідоцтв на основі кращих практик та досвіду іноземних держав. Також, було вперше опрацьовано масив іноземних нормативно-правових актів обраних держав світу,

детально описано підходи до регулювання сфери складських свідоцтв за кордоном та сформульовано конкретні пропозиції щодо можливості реформування регулювання складських свідоцтв в Україні із врахуванням зазначеного аналізу міжнародного досвіду.

З огляду на це, *практичне значення нашого дослідження* полягає у тому, що його матеріали можуть бути безпосередньо використані як для підготовки законопроектів про внесення змін до нормативно-правових актів у сфері складських свідоцтв, так і для обґрунтування внесення відповідних змін з посиланням на міжнародний досвід. Також, результати дослідження дозволяють створити чітку картину підходів до регулювання складських свідоцтв у світі, що може бути використане в наукових, навчально-просвітницьких та практичних цілях в залежності від потреби.

Структура нашого дослідження включає в себе вступ, два розділи, та висновки. *Розділ 1* складається із двох підрозділів, та присвячений дослідженню історії розвитку нормативно-правового регулювання складських свідоцтв, а також визначенню поняття та правової природи складських свідоцтв. *Розділ 2* включає у себе три підрозділи, у яких нами наведено характеристику нормативно-правового регулювання складських свідоцтв в Україні, висвітлено загальну характеристику підходів до регулювання складських свідоцтв, визначено особливості правового регулювання складських свідоцтв в обраних країнах світу, а також запропоновано можливі напрямки реформування сфери складських свідоцтв в Україні (з огляду на наведений міжнародний досвід).

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДСЬКИХ СВДОЦТВ

1.1. Генеза правового регулювання складських свдоцтв як правового інструмента

Для повного вивчення та розуміння будь-якого правового явища чи інструменту надзвичайно важливо звернути увагу на історію його становлення. Не є винятком і складське свдоцтва, оскільки з допомогою вивчення історії його розвитку як правового інструменту можна виокремити основні погляди на його природу в той чи інший час, а також зрозуміти яким чином слід регулювати складські свдоцтва у нинішніх реаліях.

Складські свдоцтва – це невід’ємна складова індустрії зберігання товарів з комерційною метою, яка має свою тривалу історію. Використання товарних складів для зберігання товарів не є випадковим. У більшості випадків, товарні склади є набагато кращим вибором, аніж будь-яка інша наявна опція. По-перше, вони функціонують спеціально для зберігання товарів, що, у свою чергу, дозволяє власнику товарів не витратити ресурсів на утримання власних площ для зберігання. По-друге, умови зберігання в товарних складах пристосовані до правильного зберігання окремих видів товарів, що дозволяє забезпечити *«не лише кількісне, але і якісне збереження товару»* [2, с. 109]. При цьому, складське зберігання також робить можливим відчуження певних товарів третім особам без фізичного переміщення відповідних товарів [2, с. 109]. Така функція складського зберігання товарів забезпечується за допомогою видачі товарними складами складських документів на товари – специфічного виду документів, які можна використовувати не тільки як підтвердження передачі товарів на зберігання, але і як інструмент для передачі прав на відповідні товари третім особам [2, с. 110].

Ще в часи Стародавнього Єгипту існували спеціальні інституції, які приймали на зберігання зернові культури та, за потреби, видавали необхідну

частину зерна на підставі наказів, які виписувалися поклажодавцями, таким чином виконуючи функції, притаманні грошовому обігу [1, с. 1; 3, с. 1]. Існує гіпотеза, що товарні склади стали попередниками банків у тому розумінні, яке людство надає їм тепер, а розвиток сучасної банківської справи відбувався безпосередньо в рамках складського зберігання товарів [1, с. 1; 3, с. 1].

Поняття речового зберігання існувало і в римському праві. Були розвинені різноманітні види зберігання, а найбільш звичним було зберігання речей, визначених індивідуальними ознаками. Попри це, для позначення зберігання у теперішньому його значенні (мається на увазі зберігання товарів, зерна тощо) використовували термін *depositum irregulare* (нерегулярне зберігання). Згадок про використання будь-яких складських документів не знайдено [4, с. 393; 5, с. 5-6].

В Київській Русі зберігання функціонувало подібно до римського права, а перші згадки про нормативне регулювання такої діяльності наявні у «Руській правді», яка хоч і не встановлювала правила зберігання на складах, проте визначала загальні аспекти правовідносин зі зберігання [5, с. 6]. Наступний документ, в якому можемо прослідкувати регулювання діяльності зі зберігання – це Псковська судна грамота [5, с. 6; 6]. Окрім певних вимог, які повинні були дотримуватися при зберіганні товарів, зазначений документ також встановлював таку форму закріплення відносин, як «доска», яка вважалася одним із способів укладення договору. По суті, це була просто дерев'яна дощечка, на якій зазначалися дані про сторони та товар, який передавався на зберігання, а також деякі інші відомості [6, с. 45; 5, с. 6]. Оскільки «доска» видавалася поклажодавцю та використовувалася для підтвердження прав на товари, які перебували на зберіганні [6, с. 82], ми вважаємо, що саме вона є прототипом складських свідоцтв.

Наступним етапом регулювання питань, пов'язаних зі зберіганням, був період Литовського статуту 1588 року, у якому в розділі VII передбачалися норми про види зберігання, права та обов'язки сторін тощо [5, с. 6; 7, с. 232]. Після цього наступною віхою нормативного врегулювання зберігання було

застосування Зводу законів Російської імперії. У розділі V книги IV закріплювалися загальні норми про зберігання майна, зокрема регулювалися права і обов'язки сторін, визначалися вимоги до договорів зберігання, процедура повернення товарів, порядок оплати послуг зберігання та інші аспекти [5, с. 7].

Більш детальна регламентація комерційного зберігання спеціальними установами була запроваджена Положенням про товарні склади від 30 березня 1888 р., яке було прийняте Державною радою Російської імперії. Цим положенням вперше впроваджувалася видача складських свідоцтв на підтвердження прийняття товарів на зберігання. Було передбачено, що такі свідоцтва могли бути простими або подвійними, а також встановлено, що вони повинні були відповідати затвердженій формі [5, с. 7; 8, с. 724]. Відтак, саме з прийняттям згаданого положення можна пов'язувати появу на українських землях такого інструменту як складського свідоцтва.

З настанням часів радянської влади, розвиток регулювання правовідносин, пов'язаних з видачою складських свідоцтв, носив несистемний характер. Спробу врегулювати зазначені правовідносини було зроблено у Постанові Центрального виконавчого комітету і Ради народних комісарів СРСР «Про документи, які видаються товарними складами при прийманні товарів на зберігання» від 4 вересня 1925 року (далі – «**Постанова 1925**») [5, с. 8-9; 9, с. 436].

Окрім інших норм, які містилися в Постанові 1925, варто відзначити достатньо скрупульозне регулювання питань, пов'язаних зі складськими свідоцтвами. Так, було вказано, що товарні склади повинні видавати свідоцтва або квитанції при прийнятті товарів на зберігання. При цьому, свідоцтва могли видавати тільки ті склади, які отримали на це спеціальний дозвіл від Народного Комісаріату внутрішньої торгівлі СРСР. Передбачалося, що свідоцтва можуть бути простими та подвійними, а їх форма затверджувалася зазначеним вище комісаріатом. Подвійне свідоцтво мало складатися з складського і заставного свідоцтва, кожне з яких могло бути відділеним одне від одного [10].

Пунктом п'ятим Постанови 1925 передбачалося, що обидві частини подвійного свідоцтва повинні містити:

- 1) назву складу, що прийняв товар на зберігання;
- 2) поточний номер свідоцтва відповідно до реєстру складу;
- 3) дані поклажодавця;
- 4) дані про товар, переданий на зберігання;
- 5) строк зберігання товару;
- 6) дані про розмір плати за зберігання;
- 7) суму та строк страхування товару;
- 8) дату видачі свідоцтва; та
- 9) дані про ту особу, на чие ім'я видане свідоцтво [10].

Відповідно до пункту восьмого Постанови 1925 власник обох частин подвійного свідоцтва мав безумовне право розпоряджатися товаром, переданим на зберігання. Власник заставного свідоцтва мав право на товар у розмірі тієї позики, що була видана за відповідним свідоцтвом, та процентів за нею, а власник тільки складської частини свідоцтва міг розпоряджатися товаром, але без права забрати товар зі складу до моменту погашення кредиту, виданим за заставною частиною відповідного подвійного свідоцтва [10].

В той же час, пунктом дев'ятнадцятим Постанови 1925 встановлювалися вимоги до простого свідоцтва. Зазначалося, що таке свідоцтво видається на пред'явника та має обов'язково містити такі дані:

- 1) назву складу, що прийняв товар на зберігання;
- 2) поточний номер свідоцтва відповідно до реєстру складу;
- 3) дані поклажодавця;
- 4) дані про товар, переданий на зберігання;
- 5) строк зберігання товару;
- 6) дані про розмір плати за зберігання;
- 7) суму та строк страхування товару;
- 8) дату видачі свідоцтва; та
- 9) напис про те, що свідоцтво видається на пред'явника [10].

Окрім зазначеного вище, Постанова 1925 передбачала процедуру переходу права власності на просте і подвійне складське свідоцтво, визначала механіку

цього процесу, а також встановлювала порядок використання складських свідоцтв з метою отримання позик [10]. З огляду на це, можна підсумувати, що вже в 1925 році на території України діяли певні норми, які регулювали використання складських свідоцтв. Саме з Постанови 1925 розпочали своє становлення складські свідоцтва у тому значенні, яке йому надається зараз. Зокрема, слід зазначити, що в той час складське свідоцтво вважалося документом, який:

- містить реквізити, визначені Постановою 1925;
- за формою відповідає вимогам, встановленим Народним Комісаріатом внутрішньої торгівлі СРСР;
- посвідчує права на певний товар, переданий на зберігання; та
- видається товарним складом, який отримав відповідний дозвіл на видачу складських свідоцтв [10].

Наступний етап у регулюванні складських свідоцтв розпочався вже за часів незалежності України. Від самого початку існування України питання зберігання регулювалися Цивільним кодексом Української РСР від 1963 року, який містив лише загальні норми про договір схову, та вже описаною вище Постановою 1925 [5, с. 9; 11]. Новий підхід до регулювання складських свідоцтв в Україні було запроваджено Законом України «Про зерно та ринок зерна в Україні» № 37-IV від 4 липня 2002 року (далі – «**Закон про зерно**»), який впровадив у законодавство України такий термін як «складські документи на зерно» та передбачив правове регулювання використання цього інструменту [12]. Наступним кроком стало прийняття Цивільного кодексу України № 435-IV від 16 січня 2003 року (далі – «**Цивільний кодекс України**»), який встановив загальні основи регулювання правовідносин зі зберігання, а також містив окремі норми щодо зберігання на товарному складі. Зокрема, було передбачено видачу складських документів на підтвердження прийняття товару на зберігання, врегульовано окремі аспекти обігу таких документів, та, в той же час не було надано визначення таким документам [13]. Також регулювання товарного зберігання було передбачене і в Господарському кодексі України № 436-IV від

16 січня 2003 року (далі – «Господарський кодекс України»), який в питаннях регулювання складських свідоцтв містить норми, що відсилають до положень Цивільного кодексу України [14].

Останнім нормативно-правовим актом законодавчої сили, який регулює функціонування системи складських документів є Закон України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» № 2286-IV від 23 грудня 2004 року (далі – «Закон про свідоцтва»). У ньому визначені норми, що регулюють оформлення, видачу та погашення складських свідоцтв, а також супутні питання, пов'язані з функціонуванням системи складських свідоцтв [15].

З огляду на викладене вище, можна підсумувати, що правове регулювання складських свідоцтв на українських землях пройшло довгий шлях становлення. В кожен історичну епоху цей правовий інструмент регулювався у свій особливий спосіб, проте визнання складського свідоцтва як правового інструменту, який відомий нам тепер, відбулося лише на початку ХХ століття, коли вперше було більш-менш детально врегульовано окремі аспекти його використання. Згодом, вже за незалежної України, було здійснено крок вперед у регулюванні складських свідоцтв та напрацьовано законодавчі інструменти, які не тільки встановлювали загальні норми для регулювання відносин зі зберігання, але і безпосередньо визначали процедуру функціонування складських свідоцтв загалом та у зерновому секторі зокрема.

1.2. Поняття «складського свідоцтва», його правова природа та розмежування з суміжними інструментами

З метою подальшого вивчення такого правового інструменту як складське свідоцтво слід проаналізувати наявні підходи до розуміння складського свідоцтва та надати йому визначення, яке можна взяти за основу для подальшого дослідження обраної теми. Також, з огляду на характер цього інструменту, варто також встановити його правову природу та, в той же час, чітко відмежувати його

від інших правових інструментів, які можуть бути помилково ототожені із складськими свідоцтвами.

Вважаємо за потрібне почати безпосередньо з встановлення змісту такого поняття як «*складське свідоцтво*». Частиною 1 статті 961 Цивільного кодексу України передбачено, що товарний склад на підтвердження прийняття товару видає один із таких складських документів як складську квитанцію, просте складське свідоцтво чи подвійне складське свідоцтво [16]. В той же час, Закон про свідоцтва в статті 1 визначає, що складські свідоцтва – це *«товаророзпорядчі складські документи на пред'явника або іменні, що посвідчують право власності на товар, який зберігається на сертифікованому складі»* [17]. Подібно до цього, Закон про зерно в пункті 24 частини 1 статті 1 встановлює, що складські документи на зерно – це *«товаророзпорядчі документи, що видаються зерновим складом власнику зерна як підтвердження прийняття зерна на зберігання та посвідчення наявності зерна і зобов'язання зернового складу повернути його володільцеві такого документа»* [18].

Як бачимо, Цивільний кодекс України не визначає поняття складського свідоцтва, а, натомість, просто вказує, що складські свідоцтва є різновидом складського документа, який товарний склад повинен видати на підтвердження прийняття товару [16]. В той же час, комплексний аналіз положень розділу 66 Цивільного кодексу України вказує, що складські свідоцтва підтверджують передання товарів на зберігання та посвідчують майнові права розпорядження товаром, на який видане складське свідоцтво [16].

Якщо брати до уваги визначення, які наведені у Законі про свідоцтва та Законі про зерно, то відзначимо, що обидва Закони визнають складське свідоцтво товаророзпорядчим документом [17; 18]. Проте, аналіз цих двох визначень показує, що вони містять у собі концептуально різні підходи до розуміння складського свідоцтва. Так, Закон про свідоцтва встановлює, що складські свідоцтва посвідчують право власності на товар, переданий на зберігання [17], а Закон про зерно визначає, що свідоцтво тільки підтверджує факт прийняття зерна на зберігання та факт наявності такого товару на зерновому складі [18].

Втім, Закон про зерно детальніше розширює поняття складського свідоцтва в статтях 39 та 42, в яких зазначено, що складські свідоцтва надають їх власнику право розпорядження зерном, яке передано на зберігання [18]. Відтак, у розумінні українського законодавства складське свідоцтво – це товаророзпорядчий документ, який видається складом на підтвердження прийняття товару на зберігання, та посвідчує майнові права на відповідний товар.

В той же час, слід звернути увагу на погляд вітчизняних науковців на поняття складського свідоцтва. До прикладу, доктор юридичних наук, професор, О. С. Яворська вважає, що складські свідоцтва – це документи, яким притаманні такі ознаки як: 1) посвідчення прийняття товару на зберігання; 2) посвідчення права розпорядження товаром, який було передано на зберігання; 3) посвідчення обов'язку товарного складу повернути відповідний товар на вимогу володільця складського свідоцтва; та 4) посвідчення права вимоги на товар [19, с. 230]. Також, професор Яворська О. С. вважає, що складські свідоцтва є одним із інструментів для передання права власності на майно, та виокремлює передання складського свідоцтва як один із способів передання права власності за договором [20, с. 7, 14].

В той же час, доктор юридичних наук, професор, В. Л. Яроцький висловив думку, що складські свідоцтва – це товаророзпорядчі цінні документи, які *«засвідчують право власності на вказані у їх реквізитах товари, забезпечують їх оборотоздатність і надають право розпорядження цими товарами»* [21, с. 213]. Кандидат юридичних наук Демчук А. М. у своїх працях приходять до висновку, що складське свідоцтво – це товаророзпорядчий цінний папір, викладений у встановленій формі та із зазначенням спеціальних реквізитів, який видається для підтвердження факту прийняття товару на зберігання та посвідчує майнові права на товар [2, с. 115].

Дещо інакший підхід висловлено кандидатом економічних наук Стойко О. Я., який визначає складські свідоцтва через способи їх використання та вказує, що вони, в залежності від випадку, виступають або як

товаророзпорядчі документи для передання права власності на товари без фізичного переміщення останніх, або як застава при одержанні кредиту, або як спосіб поставки товару за ф'ючерсним контрактом [22, с. 124-125]. Правознавець О. О. Грін, в свою чергу, визначає подвійне складське свідоцтво як *«ордерний цінний папір який складається з двох частин – складського свідоцтва та заставного свідоцтва (варанта)»* та звертає увагу на те, що складське свідоцтво засвідчує права поклажодавця на товар, а заставне свідоцтво виконує функцію передачі товару в заставу [23, с. 154].

Аналіз зазначених підходів до розуміння складського свідоцтва дозволяє констатувати, що відсутнє одне універсальне поняття складського свідоцтва, яке застосовується як в законодавстві, так і в теоретичній площині. Попри це, із наведених визначень та наукових позицій щодо складських свідоцтв можна синтезувати власне визначення складського свідоцтва. Так, на нашу думку, варто визначити складське свідоцтво як товаророзпорядчий документ належного змісту та відповідної форми, який підтверджує факт передачі товарів на зберігання до товарного складу, посвідчує право особи, якій належить складське свідоцтво, на відповідний товар, закріплює обов'язок товарного складу видати товар на вимогу держателя свідоцтва та виконує функцію передачі права власності на майно або застави на це ж майно при отриманні позики.

Продовжуючи дослідження такого інструменту як складське свідоцтво слід окремо звернути увагу на його правову природу. Зокрема, для встановлення правової природи складського свідоцтва варто дослідити питання можливості віднесення складських свідоцтв до цінних паперів. Так, частиною першою статті 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» № 3480-IV від 23 лютого 2006 року передбачено, що *«цінним папером є документ установлені форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам»* [24]. З наведеного

визначення видається, що складські свідоцтва насправді можуть вважатися цінними паперами, оскільки усі із ознак цінного паперу, передбачених у цьому визначенні, так чи інакше притаманні цьому правовому інструменту.

Втім, наразі відсутні законодавчі підстави для віднесення складських свідоцтв до цінних паперів з огляду на таке. По-перше, в частині 2 статті 195 Цивільного кодексу України передбачено, що законом мають встановлюватися види цінних паперів [16]. По-друге, ані розділом II Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», ані будь-яким іншим його положенням не передбачено існування такого цінного паперу, як складське свідоцтво [16]. По-третє, законодавство про складські свідоцтва не відносить цей інструмент до цінних паперів. Єдине місце, де складське свідоцтво ототожнюється із цінними паперами – це частина 1 статті 16 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» № 1255-IV від 18 листопада 2003 року, в якій встановлюється момент виникнення пріоритету обтяжень внаслідок передачі прав за цінними паперами та, зокрема, згадується термін «складське свідоцтво» [25]. Втім, вважаємо, що така згадка не може бути витлумачена як законодавча підстава для віднесення складського свідоцтва до цінних паперів.

В той же час, якщо звернутися до наукових напрацювань вчених-правників, то побачимо, що майже всі відносять складські свідоцтва до цінних паперів. Зокрема, цю думку підтримують, такі науковці як О. О. Грін [23, с. 154], А. М. Демчук [2, с. 115], В. Л. Яроцький [21, с. 213], О. С. Яворська [20, с. 7, 14], В. В. Посполітак [26, с. 91], Л. В. Машковська [27, с. 143], В. Є. Козик [28, с. 84]. Відтак, для встановлення цього аспекту правової природи складського свідоцтва вважаємо за потрібне більш детально дослідити підходи до розуміння цінних паперів.

Професор В. Л. Яроцький зазначає, що цінні папери з самого початку свого становлення мали значення *«документа, який посвідчує матеріальні блага певної майнової цінності»* [21, с. 18]. При цьому, згаданий вчений покликається на напрацювання Н. Й. Нерсесова, який розглядав цінний папір як *«документ, який визначає правовий зв'язок між ним як об'єктом речових прав і встановленим у*

його тексті майновим правом» [21, с. 24; 29, с. 138-140]. Основним критерієм, який є визначальним для класифікації певного цивільно-правового документу як цінного паперу є факт наявності нерозривного зв'язку між таким документом та правом, яке випливає з нього. У такому випадку, якщо не існує певний документ – немає і відповідного права, яке могло б посвідчуватися таким документом, та, на противагу цьому, лише за умови наявності відповідного документа особа зможе розпоряджатися тими майновими правами, які посвідчені таким документом [29, с. 141; 21, с. 25].

Додатково до цього, М. М. Агарков виділяв, що цінний папір завжди містить у своєму змісті ту чи іншу категорію прав [21, с. 25; 30, с. 5-18]. При цьому, окремий цінний папір може як посвідчувати окреме право, так і стосуватися декількох паралельних прав [21, с. 25]. З огляду на це, цінні папери за їх суттю можна визначити як спеціальні «об'єкти-інструменти», які існують та функціонують з метою забезпечення безперешкодного користування та використання тих майнових прав, які пов'язані із відповідними цінними паперами. Відтак, за цінним папером у документарній формі можна прослідкувати як наявність права власності на сам цінний папір, так і пов'язаність відповідного цінного паперу з певним правом, яке посвідчене ним [21, с. 57-59]. Такий підхід виражає основні засади інструментальної концепції цінних паперів, яку було розроблено В. Л. Яроцьким [21, с. 57].

В продовження цього, підходячи до складських свідоцтв як до цінних паперів, професор В. Л. Яроцький також зазначає про те, що складські свідоцтва функціонують належним чином виключно через те, що вони мають документарний вираз та підлягають виключно індивідуальній видачі кожному окремому покладавцю. За таких обставин складське свідоцтво як «об'єкт-інструмент» цивільних прав наділене оборотоздатністю та може бути сповна використане для передачі майнових прав, підтверджених свідоцтвом, саме в силу наявності у його власника права передавати конкретний документ, а не якусь ефемерну сукупність майнових прав без зовнішнього матеріального виразу [21, с. 214-215].

Застосовуючи наведені вище положення до правовідносин, пов'язаних з обігом складських свідоцтв, стає зрозумілим, що складські свідоцтва варто віднести до цінних паперів, оскільки вони насправді є певним інструментом, який використовується для посвідчення широкого спектру прав, пов'язаних з товарами, які були передані на зберігання. Більше того, саме складське свідоцтво як об'єкт матеріального світу використовується для реалізації зазначених прав, а отже і факт наявності права власності на складське свідоцтво дозволяє найбільш повно використовувати ті майнові права, які посвідчуються таким складським свідоцтвом. Відтак, складське свідоцтво є нічим іншим як правовим інструментом, який використовується для найбільш повного здійснення поклажодавцем або власником свідоцтва тих майнових прав на певний товар, які були передбачені законодавцем та пов'язані із правом власності на складське свідоцтво.

Тепер, коли нами було встановлено, що складські свідоцтва слід відносити до цінних паперів, вважаємо за потрібне встановити чи можна відносити складські свідоцтва до категорії речей. В рамках цієї магістерської роботи будемо розглядати це питання через призму природи цінних паперів, оскільки, як вже було встановлено, складські свідоцтва є цінними паперами.

Так, статтею 177 Цивільного кодексу України передбачено, що об'єктами цивільних прав є *«речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно ...»*, а статтею 179 Цивільного кодексу України передбачено, що *«річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки»* [16]. Здавалося б, цінні папери у документарній формі точно мали б класифікуватися як речі, оскільки вони є предметом матеріального світу та щодо них можуть виникати цивільні права та обов'язки. Проте, слід звернути увагу на особливу природу цінного паперу як правового інструмента.

Зокрема, кандидат юридичних наук, доцент В. В. Посполітак наголошує на дуалізмі речових та зобов'язальних прав, які виникають при обігу цінних паперів. Перша група прав стосується безпосереднього права власності на цінний папір, в той час як друга група включає в себе права вимоги до емітента

(видавця) цінних паперів [26, с. 89]. Також можлива і така ситуація, в якій цінний папір не матиме певної матеріальної форми. За таких умов його правова суть буде полягати у тому, що такий цінний папір виступатиме інструментом для реалізації пов'язаних із ним майнових прав [21, с. 47].

З огляду на наведене вище, складське свідоцтво за своєю правовою природою є цінним папером, оскільки воно виступає як специфічний інструмент, який використовується покладавцями та власниками складських свідоцтв для повної реалізації власних майнових прав стосовно товару, передача на зберігання якого посвідчена відповідним свідоцтвом. При цьому, не можна вважати складське свідоцтво річчю у розумінні Цивільного кодексу України, оскільки воно несе за собою не тільки право власності на конкретний матеріальний вираз такого свідоцтва (бланк складського свідоцтва), але також і кореспондуючі зобов'язальні права по відношенню до видавця складського свідоцтва.

Важливо також розмежувати складські свідоцтва з іншими суміжними правовими інструментами, які існують або потенційно можуть існувати в одній сфері з складськими свідоцтвами. До прикладу, не варто ототожнювати складські свідоцтва з аграрними розписками. Відповідно до Закону України «Про аграрні розписки» № 5479-VI від 6 листопада 2012 року, аграрною розпискою вважається *«товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах»* [31]. По суті, аграрна розписка стосується прав на майбутній врожай [32, с. 61], в той час як складське свідоцтво стосується прав на конкретний товар, переданий до товарного складу [16; 17; 18].

Наступним інструментом, з яким можна намагатися пов'язати складське свідоцтво, є емісійний цінний папір. Так, хоча законодавство наразі не передбачає віднесення складських свідоцтв до цінних паперів, важливо зрозуміти якими вони є за порядком розміщення. У загальному розумінні, емісійні цінні папери – це *«ті цінні папери, які розміщуються випусками, мають рівні обсяги і терміни здійснення прав усередині одного випуску незалежно від*

часу придбання цінного паперу» [33, с. 45]. Вважається, що емісійні цінні папери є об'єктом масового випуску, при якому відразу не відомі ті особи, які стануть першими власниками відповідної кількості цінних паперів [33, с. 45]. Професор В. Л. Яроцький вважає, що «*цінні папери масових емісій*» характеризуються тим, що вони посвідчують частку участі у компанії, позиці, або ж дають право на отримання частки у певному майні [34, с. 127]. Також зазвичай емісійні цінні папери підлягають офіційній реєстрації, без проведення якої їх буде визнано недійсними [33, с. 45].

Натомість, неемісійні цінні папери видаються вже відомому конкретному власнику та посвідчують права, які виникають з комерційних правовідносин сторін. Як правило, неемісійні цінні папери стосуються одного боржника та одного кредитора, тоді як емісійні передбачають купівлю великої кількості цінних паперів боржника великою кількістю кредиторів [33, с. 45].

Схожа ситуація і з складськими свідоцтвами. Вони видаються конкретному поклажодавцю, а не невизначеній групі інвесторів. Також вони можуть стосуватися будь-якої групи товарів у будь-якому обсязі згідно з комерційними домовленостями між товарним складом та поклажодавцем. З огляду на це, природа складських свідоцтв не дозволяє за порядком розміщення віднести їх до емісійних цінних паперів, оскільки вони ближчі за своєю суттю до неемісійних цінних паперів.

Ще одним аспектом, який виникає у зв'язку із перспективою функціонування складських свідоцтв як цінних паперів, є питання їх класифікації за формою існування. Відповідно до частини третьої статті 3 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» цінні папери бувають документарними та бездокументарними за формою існування. Передбачається, що бездокументарним цінним папером є «*обліковий запис на рахунку в цінних паперах у системі депозитарного обліку цінних паперів*», в той час як документарним – «*паперовий або електронний документ, оформлений у визначеній законодавством формі, що містить найменування виду цінного папера, а також визначені законодавством реквізити*» [24].

Оскільки наразі складські свідоцтва існують у формі паперового документа, ми не розглядатимемо можливість їх документарного функціонування. В той же час, цікавим видається питання можливості використання бездокументарної форми існування. Так, професор В. Л. Яроцький вважає, що електронний запис може юридично замінити паперовий бланк цінного паперу, за умови що відповідний запис буде змістовно включати у себе відповідні майнові права, пов'язані із відповідним цінним папером. При цьому, сукупність електронного запису та пов'язаних із ним майнових прав будуть відповідати поняттю цінного паперу в розумінні інструментальної концепції цінних паперів, оскільки *«трансформація документарно-речового способу посвідчення майнових прав, що становлять зміст цінних паперів, не змінює їх основного призначення і не має наслідком нівелювання обумовлених ним основних особливостей їх обопільної інструментальної значущості»* [21, с. 47].

Відтак, вважаємо, що складські свідоцтва можуть існувати навіть у бездокументарній формі, оскільки правова природа досліджуваного інструмента у такому випадку змінюватися не буде. Звісно, важлива технічна можливість розробки відповідної системи обліку прав за складськими свідоцтвами, проте з теоретичної точки зору такий бездокументарний цінний папір міг би існувати.

Підсумовуючи, варто зазначити, що, хоча поняття складського свідоцтва є неусталеним, все ж визначення цього правового інструмента у різних джерелах містить в собі його основні спільні риси. При цьому, правова природа складського свідоцтва є комплексною та включає у себе як теоретичне віднесення складського свідоцтва до цінних паперів, так і його дуалістичний характер, викликаний двома групами прав, які з'являються при використанні цього інструмента. Складські свідоцтва треба відмежовувати від суміжних інструментів, таких як, зокрема аграрні розписки та емісійні цінні папери. Також складські свідоцтва можуть в перспективі існувати в бездокументарні формі.

Висновки до Розділу 1

В рамках цього Розділу 1 нами було проаналізовано основні історичні та теоретичні відомості про правове регулювання складських свідоцтв. На основі отриманих результатів, нами було визначено основні етапи розвитку нормативно-правового регулювання відносин, пов'язаних зі складськими свідоцтвами, та встановлено поняття та правову природу складського свідоцтва, а також відмежовано складські свідоцтва від інших суміжних правових інструментів.

Зокрема досліджено, що сфера складського зберігання товарів має дуже давню історію, яка сягає Древнього Єгипту та Римської імперії. На теренах України норми щодо складських свідоцтв почали з'являтися порівняно недавно. Постанова 1925 зіграла важливу роль у розвитку складських свідоцтв, в той час як відносно цілісну систему регулювання питань, пов'язаних зі складськими свідоцтвами, було сформовано лише за часів незалежної України.

Щодо поняття складського свідоцтва, то встановлено, що цей правовий інструмент є товаророзпорядчим цінним папером, який підтверджує передачу товарів на зберігання до товарного складу та посвідчує майнові права власника свідоцтва на відповідний товар. Важливо розуміти, що за своєю природою складське свідоцтво є цінним папером та, відповідно, має дуальну природу, а отже не може бути визнаним річчю в чистому вигляді.

РОЗДІЛ 2.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СКЛАДСЬКИХ СВДОЦТВ ЗА УКРАЇНСЬКИМ ТА ІНОЗЕМНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

2.1. Правове регулювання складських свідоцтв в Україні

У світовому масштабі Україна не є винятком і також має власну систему складського зберігання в цілому та, зокрема, систему складських свідоцтв. У цьому підрозділі магістерської роботи ми розглянемо основні аспекти правового регулювання складських свідоцтв як інструменту, що може застосовуватися у широкому спектрі ситуацій, які виникають при веденні комерційної діяльності.

Базою для правового регулювання цього інструмента є Цивільний кодекс України, який в § 2 (*Зберігання на товарному складі*) глави 66 (*Зберігання*) встановлює засади зберігання товарів на товарному складі та, зокрема, визначає основи правового регулювання складських документів [16]. Господарський кодекс України у статті 294 також містить положення про зберігання у товарному складі, проте в частині складських свідоцтв зазначена стаття містить відсилання на положення Цивільного кодексу України [35].

Наступним рівнем регулювання складських свідоцтв в Україні є Закон України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» (далі – «**Закон про свідоцтва**»). У ньому визначені норми, що регулюють оформлення, видачу та погашення складських свідоцтв, а також супутні питання, пов'язані з функціонуванням системи складських свідоцтв [17]. Окремий пласт законодавчого регулювання наявний також у Законі України «Про зерно та ринок зерна в Україні» (далі – «**Закон про зерно**»), який визначає особливості зберігання зерна та пов'язані із цим відносини в частині складських документів, їх обігу, використання тощо [18].

Щодо регулювання на рівні підзаконних нормативно-правових актів, то варто відзначити, що усі акти стосуються виключно складських свідоцтв, які

видаються тільки внаслідок передачі зернових культур на зберігання. Так, Порядок випуску бланків складських документів на зерно, їх передачі та продажу зерновим складам, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2003 року № 510, встановлює правила випуску та використання бланків складських свідоцтв, а також закріплює форму бланків для простого і подвійного складських свідоцтв та складської квитанції [36]. В той же час, Положення про обіг складських документів на зерно, затверджене наказом Міністерства аграрної політики України від 27 червня 2003 року № 198, більш детально регулює особливості здійснення операцій з бланками складських свідоцтв та правила використання таких бланків, здійснення записів на них тощо [37].

Також існують підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють порядок ведення реєстрів, які стосуються складських свідоцтв, які видаються при отриманні на зберігання зерна. Так, Порядком ведення реєстру складських документів на зерно та зерна, прийнятого на зберігання, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2004 року № 1569, встановлені загальні засади ведення основного реєстру складських свідоцтв на зерно та реєстру зернового складу [38], тоді як особливості ведення згаданих реєстрів визначені Порядком ведення основного реєстру складських документів на зерно та зерна, прийнятого на зберігання, і реєстру зернового складу, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики України від 11 серпня 2005 року № 374 [39].

Отже, нормативно-правове регулювання складських свідоцтв в Україні складається з багатьох актів – як законів, так і підзаконних актів. Попри наявність такої великої кількості правових інструментів, які регулюють складські свідоцтва, все ж велике питання виникає щодо якості такого регулювання та його збалансованості. Зокрема, як бачимо, більшість згаданих нормативно-правових актів стосується регулювання обігу складських документів на зерно. Більше того, всередині системи актів, які регулюють складське зберігання зерна, наявні повтори у регулюванні, яке встановили

Кабінет Міністрів України та профільні міністерства, щодо одних і тих самих питань.

Переходячи до безпосереднього аналізу законодавчого регулювання складських свідоцтв, вважаємо за потрібне почати безпосередньо з встановлення змісту такого поняття як *«складське свідоцтво»*. Частиною 1 статті 961 Цивільного кодексу України передбачено, що товарний склад на підтвердження прийняття товару видає один із таких складських документів як складську квитанцію, просте складське свідоцтво чи подвійне складське свідоцтво [16]. В той же час, Закон про свідоцтва в статті 1 визначає, що складські свідоцтва – це *«товаророзпорядчі складські документи на пред'явника або іменні, що посвідчують право власності на товар, який зберігається на сертифікованому складі»* [17]. Подібно до цього, Закон про зерно в пункті 24 частини 1 статті 1 встановлює, що складські документи на зерно – це *«товаророзпорядчі документи, що видаються зерновим складом власнику зерна як підтвердження прийняття зерна на зберігання та посвідчення наявності зерна і зобов'язання зернового складу повернути його володільцеві такого документа»* [18].

Як бачимо, Цивільний кодекс України не визначає поняття складського свідоцтва, а, натомість, просто вказує, що складські свідоцтва є різновидом складського документа, який товарний склад повинен видати на підтвердження прийняття товару [16]. В той же час, комплексний аналіз положень розділу 66 Цивільного кодексу України вказує, що складські свідоцтва підтверджують передання товарів на зберігання та посвідчують майнові права розпорядження товаром, на який видане складське свідоцтво [16].

Якщо брати до уваги визначення, які наведені у Законі про свідоцтва та Законі про зерно, то відзначимо, що обидва Закони визнають складське свідоцтво товаророзпорядчим документом [17; 18]. Проте, аналіз цих двох визначень показує, що вони містять у собі концептуально різні підходи до розуміння складського свідоцтва. Так, Закон про свідоцтва встановлює, що складські свідоцтва посвідчують право власності на товар, переданий на зберігання [17], а Закон про зерно визначає, що свідоцтво тільки підтверджує факт прийняття

зерна на зберігання та наявності такого товару на зерновому складі [18]. Втім, Закон про зерно детальніше розширює поняття складського свідоцтва в статтях 39 та 42, в яких зазначено, що складські свідоцтва надають їх власнику право розпорядження зерном, яке передано на зберігання [18].

Якщо говорити про те, яке майно може передаватися на зберігання, то Цивільний кодекс України використовує загальне поняття «товару» [16]. Так само це питання врегульовано в Господарському кодексі України [35]. Закон про свідоцтва, хоча і не містить визначення терміну «товар» для цілей складських свідоцтв, проте встановлює, що його положення не застосовуються до правовідносин, що виникають стосовно *«об'єктів нерухомості, електроенергетики, а також правовідносини, пов'язані із зберіганням цінних паперів, їх сертифікатів, банківських білетів (банкнот) та монет, які є законним платіжним засобом; тварин; товарів, обтяжених правами застави; товарів, термін придатності яких з дня прийняття на зберігання не перевищує 90 днів, а також товарів, щодо яких порушено судом провадження про вилучення з чужого незаконного володіння; товарів, що передані в користування на умовах оренди, лізингу або прокату»* [17].

Також існує і окремий режим регулювання для специфічного виду товарів, а саме для зерна, яке визначається в Законі про зерно як *«плоди зернових, зернобобових та олійних культур, які використовуються для харчових, насінневих, кормових та технічних цілей»* [18]. Отож, як бачимо, за загальним правилом не існує обмежень щодо того, який товар можна зберігати на товарному складі із наступною видачою складського свідоцтва. Проте, спеціальні закони уточнюють такий підхід і, з однієї сторони, обмежують перелік товарів, на які можуть видаватися складські свідоцтва, а, з іншої сторони, створюють окреме регулювання для видачі складських свідоцтв на зерно як конкретний вид товару.

Щодо видів складських свідоцтв, то усі законодавчі акти, які стосуються регулювання цього інструменту, однозначно встановлюють наявність двох видів складського свідоцтва – простого та подвійного [16; 17; 18]. Детальна

характеристика цих двох інструментів може бути зроблена шляхом аналізу їх конкретних властивостей, передбачених законодавством.

Починаючи з простих складських свідоцтв, вони є документами, які видаються на пред'явника [16; 17; 18]. Цивільний кодекс України та Закон про свідоцтва визначають, що складські свідоцтва мають містити такі відомості:

- найменування та місцезнаходження товарного складу, що прийняв товар на зберігання;
- номер свідоцтва за реєстром товарного складу;
- найменування і кількість прийнятого на зберігання товару – число одиниць та (або) товарних місць та (або) міра (вага, об'єм) товару;
- дата видачі свідоцтва;
- вказівка на те, що це свідоцтво видане на пред'явника; та
- підпис уповноваженої особи товарного складу [16; 17].

В той же час, для простих складських свідоцтв, які видаються стосовно зерна, переданого на зберігання, повинні містити:

- найменування та місцезнаходження зернового складу, що прийняв зерно на зберігання;
- поточний номер складського свідоцтва за реєстром складських документів складу;
- найменування та кількість прийнятого на зберігання зерна, а за необхідності – якісні характеристики зерна;
- строк, на який прийнято зерно на зберігання, якщо такий строк встановлюється, або ж вказівка, що зерно прийнято на зберігання до запитання;
- розмір плати за зберігання або тарифи, на підставі яких вона обчислюється, та порядок оплати зберігання;
- дата видачі складського свідоцтва;
- підпис уповноваженої особи зернового складу
- вказівка на те, що свідоцтво видане на пред'явника [18].

В свою чергу, подвійне складське свідоцтво є іменним документом, який

складається з складського свідоцтва та заставного свідоцтва (варанта), які можуть бути відокремлені одне від одного [16; 17; 18]. Цивільний кодекс України та Закон про свідоцтва одностайно встановлюють, що у кожній з двох частин свідоцтва мають бути ідентично вказані:

- найменування та місцезнаходження товарного складу, що прийняв товар на зберігання;
- номер свідоцтва за реєстром товарного складу;
- найменування юридичної особи або ім'я фізичної особи, від якої прийнято товар на зберігання, її місцезнаходження або місце проживання;
- найменування і кількість прийнятого на зберігання товару - число одиниць та (або) товарних місць та (або) міра (вага, об'єм) товару;
- строк, на який прийнято товар на зберігання, або вказівка на те, що товар прийнято на зберігання до запитання;
- розмір плати за зберігання або тарифи, на підставі яких вона обчислюється, та порядок її сплати;
- дата видачі свідоцтва; та
- ідентичні підписи уповноваженої особи товарного складу [16; 17].

Додатково до цих вимог, Закон про свідоцтва встановлює, що у випадку прийняття на зберігання товару, який визначений родовими ознаками, і складське і заставне свідоцтва мають містити відповідний запис про таку особливість переданого товару [17].

Для цілей складського свідоцтва на зерно кожна із двох частин складського свідоцтва має обов'язково містити:

- найменування та місцезнаходження зернового складу, що прийняв зерно на зберігання;
- поточний номер складського свідоцтва за реєстром складських документів складу;
- найменування юридичної особи або ім'я фізичної особи, від якої прийнято зерно на зберігання, а також місцезнаходження (місце

- проживання) такої особи;
- найменування та кількість прийнятого на зберігання зерна, а за необхідності - якісні характеристики зерна;
 - строк, на який прийнято зерно на зберігання, якщо такий строк встановлюється, або ж вказівка, що зерно прийнято на зберігання до запитання;
 - розмір плати за зберігання або тарифи, на підставі яких вона обчислюється, та порядок оплати зберігання;
 - дата видачі складського свідоцтва;
 - підпис уповноваженої особи зернового складу; та
 - запис про прийняття зерна на зберігання зі знеособленням (за потреби) [18].

У випадку, якщо власник подвійного складського свідоцтва вирішив використати заставне свідоцтво у якості забезпечення за кредитними зобов'язаннями, свідоцтво також повинно містити: найменування (ім'я) і місцезнаходження (місце проживання) юридичної особи (громадянина), що видала кредит, дату видачі й розмір кредиту, умови, на яких він виданий, і підпис уповноваженого працівника юридичної особи (громадянина) [18]. При цьому, термін видачі кредиту не може бути більшим за строк зберігання зерна [18].

Підсумовуючи загальну характеристику зазначимо, що усі законодавчі акти в сфері складських свідоцтв визначають, що для того, аби документ становив просте чи подвійне складське свідоцтво, він в обов'язковому порядку повинен містити відомості, визначені законодавством, оскільки без цього не вважатиметься складським свідоцтвом того чи іншого типу [16; 17; 18].

Цивільним кодексом не встановлено форми існування складських свідоцтв та будь-яких заборон щодо того у якій формі вони мають видаватися – паперовій чи електронній. Проте, Законом про свідоцтва та Законом про зерно передбачено, що складські свідоцтва повинні видаватися на бланках [17; 18]. Закон про свідоцтва в статті 5 передбачає, що форма, порядок вироблення та використання бланків складських свідоцтв встановлюється законом [17], втім на

даний момент відсутні будь-які нормативно правові акти, які б регулювали дане питання по відношенню до складських свідоцтв, які видаються на зберігання будь-яких товарів.

В той же час, в частині 5 статті 37 Закону про зерно вказано, що форму бланків складських документів на зерно та порядок їх випуску, передачі та продажу зерновим складам встановлюються Кабінетом Міністрів України [18]. Таке регулювання дійсно присутнє і відображене в Порядку випуску бланків складських документів на зерно, їх передачі та продажу зерновим складам, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2003 року № 510 (далі – **«Порядок випуску бланків»**) [36]. Ним встановлено, що бланки складських документів (так само як і кожна з двох частин подвійного складського свідоцтва) виготовляються в двох примірниках на спеціальному захищеному та високоякісному папері [36]. Кожний примірник бланків складських документів повинен мати номер і серію, де номер складається із шести цифр, а серія – з двох літер [36]. Щодо подвійного складського свідоцтва, номер і серія, які зазначаються на бланках, повинні бути ідентичними для обох частин одного такого подвійного складського свідоцтва [36]. Заповнення бланків може здійснюватися як вручну, так і з використанням комп'ютера [36]. Бланки складських свідоцтв продаються зерновим складам, а ті, в свою чергу, беруть плату за бланки свідоцтв від поклажодавців [36]. Також варто зазначити, що постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2003 року № 510 затверджено форми складських документів, які є обов'язковими до використання [36].

Додаткове регулювання обігу бланків складських свідоцтв присутнє в Положенні про обіг складських документів на зерно, затвердженому наказом Міністерства аграрної політики України від 27 червня 2003 року № 198 (далі – **«Положення про обіг складських документів»**). Зокрема, встановлюється, що бланки складських документів на зерно є бланками суворої звітності, а отже їх використання складами проводиться з суворим дотриманням відповідного законодавства [37].

З огляду на це, констатуємо, що наразі в Україні відсутнє достатнє правове регулювання в частині визначення форми існування складських свідоцтв. Хоча й існують відповідні вимоги до складських документів на зерно, питання залишається відкритим для складських свідоцтв, які видаються на інші види товарів.

Власне, з наведеного вище можна також зрозуміти, що складські свідоцтва видаються товарними складами поклажодавцям [16]. Втім, варто відзначити, що і в цьому питанні наразі існують законодавчі неточності. Так, Законом про свідоцтва передбачено, що складські свідоцтва видаються сертифікованими складами [17]. Це поняття визначено в статті 1 Закону про свідоцтва як *«товарний склад, який отримав сертифікат про відповідність надання послуг із зберігання, що дає право видавати прості і подвійні складські свідоцтва на окремі групи товарів, зазначені в сертифікаті про відповідність надання послуг із зберігання»* [17].

Так, відповідно до частини 1 статті 9 Закону про свідоцтва право на видачу складських свідоцтв виникає у товарного складу тільки *«після одержання сертифіката про відповідність надання послуг із зберігання товарів і тільки на ті групи товарів, які зазначені в сертифікаті»* [17]. В частині 2 статті 9 зазначено, що сертифікацію товарного складу здійснює Кабінет Міністрів України згідно із розробленим ним положенням [17]. Проте, жодне таке положення не було розроблене, а відтак норма про видачу складських свідоцтв сертифікованими складами взагалі не працювала.

Наразі, Закон про зерно не містить жодної вимоги щодо необхідності сертифікації зернових складів. Востаннє така вимога містилася у цьому Законі в редакції від 11 серпня 2013 року [40]. Зазначалося, що право на здійснення діяльності зі зберігання зерна безпосередньо залежало від наявності сертифікату на відповідність послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки [40]. Процедура проведення сертифікації та видання відповідного сертифікату регулювалася Порядком видачі сертифіката відповідності послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки, затвердженим постановою Кабінету

Міністрів України від 2 грудня 2009 року № 1294 [41]. Втім, законодавчу вимогу було виключено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру» від 9 квітня 2014 року № 1193-VII [42], тоді як порядок сертифікації було визнано таким, що втратив чинність, на підставі постанови Кабінету Міністрів України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 3 вересня 2014 року № 405 [43]. Навіть попри це, ще до сьогодні у деяких нормативно-правових актах підзаконної сили наявні згадки про сертифіковані зернові склади [38; 39].

Як бачимо, попри наявність законодавчої вимоги щодо необхідності сертифікації товарних складів з метою надання їм права видачі складських свідоцтв, все ж ця норма не застосовується. Більше того, за весь час існування вимоги про проведення сертифікації складів, остання здійснювалася лише щодо зернових складів, а значить цей механізм мав надзвичайно мале практичне застосування. Відтак, наразі в Україні складські свідоцтва можуть видавати будь-які товарні склади.

Частиною 1 статті 961 Цивільного кодексу України визначено, що складське свідоцтво видається на підтвердження прийняття товару складом [16]. Власне, підставою для видачі складського є прийняття складом товарів на зберігання [17], а отже складське свідоцтво видається виключно після цієї дії. В той же час, Закон про зерно деталізує вимоги щодо часу видання свідоцтва та вказує у частині 2 статті 37 про те, що складський документ на зерно не пізніше наступного дня після передачі зерна на зберігання [18].

Щодо особливостей видачі складських свідоцтв, Закон про свідоцтва передбачає у частині 2 статті 6, що складське свідоцтво видається окремо на кожний вид товару, визначений родовими або індивідуальними ознаками [17]. Є можливість отримати складське свідоцтво як на всю кількість товару, так і на кожну погоджену між власником товару та складом кількість товару [17]. Після того, як склад заповнить обов'язкові реквізити свідоцтва, занесе складське свідоцтво до реєстру сертифікованого складу та надасть свідоцтву порядковий

номера за таким реєстром, належним чином заповнений бланк повинен бути переданий власнику товару або його уповноваженій особі [17].

Щодо видачі складського свідоцтва на зерно, то багато в чому процедура схожа із тією, що встановлена в Законі про свідоцтва. Так, зерновий склад зобов'язаний виписувати окремі складські документи на будь-які частини зданого на зберігання зерна, якщо цього вимагає поклажодавець [18]. На відміну від загального режиму видачі складських свідоцтв, при видачі цього інструменту по відношенню до зерна склад зобов'язаний виписувати *«окремо складські документи на зерно для партій зерна, що належать різним товарним класам, відповідно до державних стандартів»* [18].

Ще одним аспектом, який пов'язаний зі складським зберіганням товарів є правове регулювання договору складського зберігання. Частиною 1 статті 957 Цивільного кодексу України передбачено, що *«за договором складського зберігання товарний склад зобов'язується за плату зберігати товар, переданий йому поклажодавцем, і повернути цей товар у схоронності»* [16]. Такий договір укладається у письмовій формі, за винятком випадків, коли прийняття товару на товарний склад посвідчене складським документом (у такому разі письмова форма договору складського зберігання вважається дотриманою) [16].

Звертаємо увагу, що науковці піддають сумніву формулювання, вжите щодо укладення договору складського зберігання у частині 3 статті 957 Цивільного кодексу України. Йдеться про те, що не може бути універсальним твердження щодо дотримання письмової форми договору у всіх випадках видачі складського свідоцтва поклажодавцю [44, с. 50-51]. Так, частиною 3 статті 957 Цивільного кодексу України прямо встановлюється, що видачою складського свідоцтва посвідчується факт передання товару на зберігання, а отже вести мову про дотримання письмової форми, в такому разі, можна лише щодо реальних договорів складського зберігання (тобто такого, за яким товар передається одночасно з укладенням договору) [44, с. 50-51]. Натомість, у випадку укладення консенсуального договору (щодо передання товарів на зберігання в майбутньому) слід завжди дотримуватися письмової форми [44, с. 50-51].

Частиною 3 статті 10 Закону про свідоцтва додатково встановлюється, що умови договору складського зберігання визначаються за домовленістю сторін, а умови договору складського зберігання товару на сертифікованому складі загального користування визначаються відповідно до регламенту сертифікованого складу [17]. При цьому, складом загального користування відповідно до частини 2 статті 956 Цивільного кодексу України вважається склад, який відповідно до закону, інших нормативно-правових актів або дозволу (ліцензії) зобов'язаний приймати на зберігання товари від будь-якої особи [16].

В той же час, Закон про зерно встановлює дещо інше регулювання зазначеного питання. Будь-який склад, який надає послуги зі зберігання зерна, здійснює це на підставі публічного договору зберігання зерна, типова форма якого затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2003 року № 510 [18; 36]. Також, у випадку, якщо договір складського зберігання зерна передбачає, що зерновий склад має право розпоряджатися ним (або його частиною), то відносини сторін базуються на правилах про позику, а порядок повернення переданого зерна обумовлюється окремо в договорі його зберігання [18]. Варто також відзначити, що договір складського зберігання зерна, на відміну від договорів складського зберігання інших товарів, завжди укладається в письмовій формі, а видача складського свідоцтва всього лиш підтверджує укладення цього договору [18].

Щодо припинення зобов'язань сторін договору складського зберігання, то це відбувається одночасно з погашенням відповідних складських свідоцтв (крім випадків, передбачених законом) [18].

Іншим цікавим моментом є питання щодо можливості визнання складського свідоцтва власне договором. Так, А. Демчук, кандидат юридичних наук, наводить думку професора О.Г. Неверова стосовно того, що товаророзпорядчі документи (до яких належать складські свідоцтва) повинні розглядатися як договори [44, с. 50-51]. Втім, як слушно зазначає той же автор з посиланням на думку А.О. Котелевської, не можна ототожнювати складське свідоцтво з договором складського зберігання, оскільки воно безпосередньо

визначає факт наявності такого договору та свідчить про його специфічні умови [44, с. 50-51].

Ще одним пов'язаним аспектом є строк складського зберігання товару, який відповідно до статті 11 Закону про свідоцтва визначається за домовленістю сторін, вказується у складському свідоцтві, та не може перевищувати строк, на який укладено договір складського зберігання [17]. Схожі правила застосовні і до складського зберігання зерна. Втім, якщо у договорі складського зберігання зерна не визначено строк зберігання зерна і його не можна встановити з умов договору, то зерновий склад повинен зберігати зерно до моменту пред'явлення покладавцем вимоги про повернення такого зерна [18]. Також, у частині 3 статті 27 Закону про зерно встановлюється, що у випадку, якщо строк зберігання зерна визначено моментом пред'явлення власником зерна вимоги про його повернення, то зерновий склад має право зі спливом звичайного за цих обставин строку зберігання вимагати від власника зерна забрати це зерно в розумний строк [18].

Наступним кроком в дослідженні нормативно-правового регулювання складських свідоцтв в Україні є вивчення питання прав, якими складські свідоцтва наділяють їх володільців. Цивільним кодексом України у частині 2 статті 963 визначено, що володілець складського свідоцтва (чи то простого складського свідоцтва, чи лише складського свідоцтва, яке є частиною з подвійного складського свідоцтва) має право розпоряджатися товаром, переданим на зберігання [16]. Якщо ж за заставним свідоцтвом видано кредит, то товар не може бути забраний зі складу до моменту погашення кредиту [16]. Частиною 1 статті 963 Цивільного кодексу передбачено, що особа, яка володіє і складським, і заставним свідоцтвами має право на розпорядження товаром без будь-яких обмежень. У той же час, володілець тільки заставного свідоцтва має право застави на товар (відповідно до розміру тіла кредиту та процентів по ньому) [16].

Закон про свідоцтва додатково передбачає, що володілець простого складського свідоцтва може передати це свідоцтво у заставу (з вилученням

свідоцтва та передачею його заставодержателю) [17]. Щодо подвійних свідоцтв, то в частині 2 статті 22 Закону про свідоцтва зазначається про право володільця складського свідоцтва на розпорядження товаром за згодою заставодержателя [17]. Додатково вказується, що така особа також має право вимагати від складу збереження товару, зазначеного в заставному свідоцтві, яким забезпечується виконання зобов'язань поклажодавця [17]. Якщо ж особа володіє заставним свідоцтвом, то вона має право звернутися до особи, яка має перед нею зобов'язання, забезпечені заставним свідоцтвом, з вимогою про виконання своїх зобов'язань, та, у випадку невиконання таких зобов'язань, звернути стягнення на товар, зберігання якого посвідчене подвійним складським свідоцтвом, в порядку, передбаченому законодавством [17].

Регулювання прав володільців складських свідоцтв відповідно до Закону про зерно майже ідентичне тому, яке вже було описане вище. Єдине, що додатково передбачено – це право володільця заставного свідоцтва на отримання грошових коштів, які були внесені зерновому складу володільцем складського свідоцтва при отриманні зерна, у разі коли зерно було видано зерновим складом в обмін на відповідне складське свідоцтво [18].

Відтак, правове закріплення прав володільців складських свідоцтв є достатньо деталізованим, та передбачає різні нюанси, які можуть виникнути при використанні складських свідоцтв. При цьому, відсутні колізії у визначенні прав, передбачених різними законодавчими актами, що, на нашу думку, полегшує процес використання таких прав володільцями складських і заставних свідоцтв.

Останнім аспектом, який ми вважаємо за потрібне розглянути в рамках аналізу правового регулювання складських свідоцтв, це питання наявності та функціонування реєстрів складських документів. Відповідно до статті 7 Закону про свідоцтва, склади мають вести реєстри складських свідоцтв, які вони видають [17]. Такі реєстри можуть вестися як в паперовій, так і в електронній формі [17]. Попри те, що в частині 2 статті 7 Закону про свідоцтва вказано, що вимоги до реєстру складських свідоцтв та порядок його ведення визначаються уповноваженим Кабінетом Міністрів України органом [17], все ж загального

порядку ведення реєстрів досі не прийнято.

В той же час, Законом про зерно також передбачено, що зернові склади мають вести реєстри складських документів на зерно, порядок ведення якого визначається Кабінетом Міністрів України [18]. На виконання вимог цього положення, було прийнято Порядок ведення реєстру складських документів на зерно та зерна, прийнятого на зберігання, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2004 року № 1569 (далі – «**Постанова № 1569**») [38]. Додаткового також впроваджено Порядок ведення основного реєстру складських документів на зерно та зерна, прийнятого на зберігання, і реєстру зернового складу, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики України від 11 серпня 2005 року № 374 (далі – «**Постанова № 374**») [39].

Відповідно до зазначених нормативно-правових актів, існує два види реєстрів: основний реєстр та реєстр зернового складу. Основний реєстр – це електронна база даних, яка формується з інформації, яку складські вносять до власного реєстру зернового складу, та потім передають до основного реєстру за допомогою засобів електронного зв'язку. Основний реєстр містить дані про зерно, прийняте зерновими складами на зберігання, та складські документи на зерно, видані на підтвердження прийняття зерна на зберігання, і їх володільців [38; 39].

Щодо реєстру зернового складу, то він містить інформацію у електронному форматі та в книзі реєстрації, яка ведеться у паперовій формі (така інформація має бути ідентичною в обох частинах реєстру). Електронна частина реєстру зернового складу є складовою основного реєстру. Реєстр зернового складу містить таку ж інформацію, що і основний реєстр, оскільки інформація основного реєстру складається із даних, які зерновий склад надсилає до основного реєстру на щоденній основі [38; 39].

Доступ до реєстру надається шляхом видачі витягів, які показують факт наявності чи відсутності запису про певний складський документ, а також дані про нього. Звернутися за витягом може як володілець складського чи заставного

свідоцтва, так і будь-яка інша фізична чи юридична особа. Реєстр не доступний в онлайн-режимі, а відтак отримання відомостей можливе лише шляхом безпосереднього звернення до будь-якого зернового складу [38; 39].

З огляду на це, можна сказати, що наявність основного реєстру складських документів на зерно є, безсумнівно позитивним моментом для системи складських свідоцтв в Україні. Проте, відсутність загального реєстру, а також неможливість отримати доступ до реєстру в режимі онлайн, є негативними факторами, які погано впливають на привабливість складських свідоцтв з точки зору потенційних інвесторів.

Підсумовуючи зазначене у цьому підрозділі 2.1, вважаємо за потрібне зазначити, що Україна має достатньо детальне регулювання питань, пов'язаних зі складськими свідоцтвами. При цьому, наявні два різні режими регулювання складських свідоцтв (законодавство щодо сертифікованих складів – Закон про свідоцтва, та законодавство, що регулює зберігання в межах функціонування ринку зерна – Закон про зерно). Саме невідповідності між цими різними правовими режимами подекуди спричиняють складності у застосуванні законодавства про складські свідоцтва. Відтак, для покращення функціонування системи складських свідоцтв варто звернути увагу на проблемні аспекти в її регулюванні в Україні та взяти до уваги кращі міжнародні практики, описані нами в підрозділі 2.2 цієї магістерської роботи.

2.2. Правове регулювання складських свідоцтв за законодавством інших держав

Для належного реформування будь-якої галузі суспільних відносин особливо важливим є врахування іноземного досвіду. Він може бути використаний для: а) напрацювання змін до нормативно-правових актів у сфері тих суспільних відносин, які підлягають реформуванню; б) запозичення окремих нових підходів до законодавчого регулювання відповідних відносин; та в) імплементації ефективних специфічних правових та економічних механізмів,

покликаних покращити правове регулювання у вибраній сфері. Не є винятком і сфера складських свідоцтв, для реформування якої, на нашу думку, потрібно безпосередньо звернутися до аналізу тих підходів до регулювання та функціонування системи складських свідоцтв, які існують в різноманітних державах світу.

Очевидно, що Україна – не єдина країна, у якій використовується такий фінансовий інструмент як складське свідоцтво [45]. Під час реформи системи складських свідоцтв, яка відбувалася на початку 2000-х років, ЄБРР та Агентство США з міжнародного розвитку надавали консультативну підтримку щодо внесення змін до чинного на той момент законодавства, зокрема, на підставі досвіду інших країн світу [46]. Відтак, для національного регулювання не буде новою рецепція кращих іноземних практик у сфері складського зберігання товарів в цілому та, зокрема, складських свідоцтв.

Світова практика функціонування сфери складських свідоцтв є достатньо багатогранною. Попри це, нам все ж видається можливим виокремити певні спільні аспекти правового регулювання питань, пов'язаних з використанням та існуванням складських свідоцтв, які можна взяти до уваги при напрацюванні пропозицій в частині зміни наявного в Україні регулювання.

Для початку, варто зазначити, що різноманітні міжнародні організації неодноразово звертали увагу на практичні аспекти використання складських свідоцтв при зберіганні товарів та їх подальшому продажу. До прикладу, в 2016 році Світовий банк у Збірнику керівних принципів для реформування сфери фінансування із використанням складських свідоцтв (*«A Guide to Warehouse Receipts Financing Reform»*) зазначив, що складські свідоцтва є тим інструментом, який здавна використовувався при різноманітних трансакціях із різними типами товарів, та наголосив на тому, що складські свідоцтва навіть еволюціонували в окрему спеціалізовану галузь права [47, с. 10].

Окрім цього, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (Food and Agriculture Organization of the United Nations) у своїй публікації під назвою *«Розробка законодавства про складські свідоцтва: варіанти регулювання та*

останні тенденції» (*«Designing warehouse receipt legislation: regulatory options and recent trends»*) вказала на те, що система складських свідоцтв створює можливості для розвитку ринку кредитування та створення сприятливих умов для розвитку всієї галузі сільськогосподарського виробництва [45, с. 2]. В той же час, Рада Міжнародної організації комісій з цінних паперів (International Organization of Securities Commissions) у своїй доповіді *«Вплив складської інфраструктури та інфраструктури здійснення поставки на ринкове ціноутворення при транзакціях з товарними деривативами»* (*«The Impact of Storage and Delivery Infrastructure on Commodity Derivatives Market Pricing»*) від травня 2016 року вказувала, що складські свідоцтва – це інструмент для виконання зобов'язань з передачі майна за договором без фізичної його поставки, який використовується на ринку товарних деривативів [48, с. 12].

Варто також згадати і про напрацювання Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі (United Nations Commission on International Trade Law). Так, Комісією було підготовлено доповідь про можливість розробки уніфікованого міжнародного нормативно-правового акту, який би врегулював основний масив правових питань, які виникають при використанні складських свідоцтв. У цьому документі, зокрема, було вказано на те, що в нинішніх реаліях складські свідоцтва відіграють щораз більш важливу роль у фінансуванні з використанням так званих «ланцюгових» поставок (*«supply-chain financing»*). При цьому, було відзначено, що наразі у багатьох країнах світу відсутнє нормативне регулювання питань функціонування системи складських свідоцтв, а також наявні розбіжності у тих міжнародних стандартах, які просуваються різноманітними міжнародними організаціями на світовому ринку торгівлі з використанням складських свідоцтв [49, с. 3].

Наведе вище вказує на те, що складські свідоцтва – це інструмент, який достатньо часто використовується при здійсненні як міжнародної, так і національної торгівлі різноманітними товарами. Відтак, світова спільнота має чітке бачення щодо необхідності розвитку механізмів правового регулювання зазначеного інструмента. З огляду на це, нам видається надзвичайно важливим

оцінити практику інших держав та, окрім цього, міжнародних організацій, які існують у сфері, де застосовуються складські свідоцтва, для того аби виокремити загальні тенденції та спеціальні регулятивні механізми, які дозволяють забезпечити найбільш ефективне функціонування системи складських свідоцтв. Використання такого досвіду дозволить імплементувати найкращі іноземні практики у пропозиції про внесення змін до національного законодавства щодо системи складських свідоцтв в Україні, які будуть наведені у підрозділі 2.3 цієї магістерської роботи.

Як зазначалося вище, світова практика регулювання питань, пов'язаних зі складськими свідоцтвами є багатогранною. Відтак, для початку опрацювання іноземного досвіду важливо з'ясувати загальні підходи до функціонування системи складських свідоцтв у світі, а також визначити певні очевидні відмінні чи схожі риси у регулюванні в залежності від держави.

Перш за все, слід відзначити, що в практиці майже усіх держав світу, які використовують такий фінансовий інструмент як складське свідоцтво, панує більш-менш подібне розуміння загального призначення та функцій складського свідоцтва. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН відзначає, що розуміння базової сутності складського свідоцтва є приблизно однаковою у різних країнах [45]. Так, не викликає суперечок той факт, що за своєю суттю складське свідоцтво (англ. – «*warehouse receipt*») [27, с. 143] – це документ, який *«засвідчує право власності на визначений обсяг товарів з відповідними особливими характеристиками, які передані на зберігання до конкретного товарного складу»* [50, с. 2]. По-суті, в рамках функціонування системи складських свідоцтв поклажодавець може передати складу товар, а склад, у свою чергу, повинен видати складське свідоцтво як підтвердження передачі йому на зберігання відповідного товару у відповідній кількості. При цьому, у будь-якому випадку, факт видачі складського свідоцтва складом пов'язують із об'єктивним очікуванням поклажодавця, що при пред'явленні свідоцтва він отримає товари, які були передані складу, у кількості та якості, яка зазначена у складському свідоцтві [50, с. 2].

Другий елемент, який так чи інакше притаманний державам по всьому світу – це модель нормативно-правового регулювання питань, пов'язаних із існуванням та обігом складських свідоцтв. Згідно з інформацією Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН у практиці унормування складських свідоцтв слід виділити три підходи до нормативного регулювання пов'язаних із ними питань. Таким підходами є:

- визначення усіх аспектів регулювання складських свідоцтв у єдиному всеохопному нормативному акті;
- прийняття двох окремих законів для регулювання відносин зі зберігання, з однієї сторони, та відносин пов'язаних з обігом складських свідоцтв; та
- включення положень про складські свідоцтва до загального законодавчого акту, який, поряд із питаннями щодо складських свідоцтв, регулює велику кількість інших питань (наприклад, цивільний кодекс або закон, яким здійснюється реформування певної галузі суспільних відносин) [45].

Вважається, що більшість країн схилиються до використання першого із наведених підходів [45]. В той же час, Комісія Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі вважає, що існує тільки два підходи, які за своєю суттю повторюють перший та третій із наведених вище підходів [49]. З огляду на аналіз законодавства іноземних держав, результати якого наведені нижче по тексту цієї магістерської роботи, можна сказати що все таки зустрічаються всі три підходи. При цьому, не варто також забувати про те, що питання функціонування системи складських свідоцтв можуть також визначатися підзаконними актами, які будуть доповнювати та уточнювати регулювання, запроваджене законами [45, с. 12]. Більше того, у країнах, які належать до англосаксонської правової сім'ї (системи загального права) взагалі може бути відсутнє будь-яке законодавство щодо складських свідоцтв, а всі аспекти їх використання будуть визначатися виключно звичаєвим правом [49, с. 4].

Третім питанням, яке варто розглянути в контексті загального огляду

світової практики, є характеристика товарів, які можуть бути переданими на зберігання з подальшою видачою складського свідоцтва. В залежності від країни, може існувати декілька підходів до переліку товарів, щодо яких можуть видаватися складські свідоцтва [45, с. 14-15]. Зокрема, варто відзначити такі моделі визначення конкретних товарів:

- на зберігання з видачою складського свідоцтва можуть передаватися будь-які товари, які за своїми характеристиками можуть зберігатися на товарних складах;
- на зберігання з видачою складського свідоцтва можуть передаватися виключно сільськогосподарські товари; та
- на зберігання з видачою складського свідоцтва можуть передаватися виключно ті спеціальні товари, які визначені законодавцем [45, с. 14-15].

Такий перелік не є вичерпним, проте він відтворює загальну картину для більшості зі світових систем складських свідоцтв. Також варто згадати, що в залежності від рівня розвитку тієї чи іншої галузі, складські свідоцтва можуть видаватися тільки для певної групи товарів, торгівля якими є найбільш розвиненою на певний момент [45, с. 14-15; 49]. Відтак, навіть якщо законодавчо дозволено видавати складські свідоцтва на будь-які товари, все ж правове регулювання обігу складських свідоцтв буде розвинене з нахилом на таку розвинути групу товарів [47; 45, с. 16]. Також можлива ситуація, за якої, при загальному дозволі на видачу складських свідоцтв після прийняття на зберігання будь-яких видів товарів, органу виконавчої влади буде надано повноваження визначати конкретні групи товарів, щодо яких можуть видаватися складські свідоцтва [45, с. 15].

Четвертим важливим питанням, на яке ми хочемо звернути увагу, є власне правова природа інструменту у якому втілюється складське свідоцтво у конкретній державі. Для з'ясування правової природи складського свідоцтва в конкретній юрисдикції слід проаналізувати які із зазначених нижче характеристик притаманні складському свідоцтву:

- складське свідоцтво регулюється як цінний папір або як документ, який не належить до цінних паперів;
- складське свідоцтво посвідчує право власності на товари або підтверджує виключно факт передачі товарів на зберігання (без посвідчення права власності на товари);
- складське свідоцтво видається у паперовій або електронній формі;
- складське свідоцтво складається з одного документа чи з декількох; та
- складське свідоцтво є таким, що може бути переданим без відома товарного складу, який його видав («*negotiable*»), або таким, що може бути відчужене виключно за погодженням з таким товарним складом («*non-negotiable*») [45; 49].

Щодо першої із зазначених характеристик, то в іноземній практиці застосування та регулювання складських свідоцтв зустрічаються як складські свідоцтва, які існують у формі документів, що не прирівнюються до цінних паперів, так і складські свідоцтва, які існують у вигляді цінних паперів. При цьому, у випадку застосування до регулювання складських свідоцтв підходів, які використовуються у сфері цінних паперів, спричиняє розширення вимог до відповідних складських свідоцтв та, як наслідок, більш суворе регулювання такого інструменту [49].

Аналізуючи світову практику в частині другої характеристики, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН відзначає, що в практиці різних країн зустрічаються як складські свідоцтва, які є документом, що посвідчує право власності, так і такі, що не посвідчують згаданого права. Вибір між першим і другим варіантом регулювання складських свідоцтв здебільшого залежить від загальної правової традиції, яка панує в тій чи іншій країні, а також від звичаїв ділового обороту, що застосовуються до операцій зі складськими свідоцтвами [45, с. 35].

Стосовно третьої із зазначених характеристик, паперова форма завжди була стандартною при видачі складських свідоцтв [45; 49]. Проте, останнім

часом у світовій практиці з'являється все більше ініціатив, пов'язаних із впровадженням електронної форми складського свідоцтва [45]. У розумінні більшості країн світу, в яких вже існують складські свідоцтва у електронній формі, такий інструмент є випущеним у інформаційному середовищі записом, який містить необхідні дані про відповідне складське свідоцтво [45]. Серед причин для переходу на використання складських свідоцтв у електронній формі виділяють, зокрема:

- більший ступінь захисту від підробок та шахрайства, пов'язаного з використанням складських свідоцтв;
- можливість миттєвого проведення операцій зі складськими свідоцтвами та, відповідно, більш швидкої передачі права власності на них;
- можливість централізувати в одному електронному ресурсі всю інформацію про складські свідоцтва та їх обіг, а також перспектива використання такої інформації для цілей інших державних реєстрів; та
- підвищення оборотоздатності складських свідоцтв за рахунок більшої прозорості їх обігу [45; 3].

З наведеного вище можна зробити висновок, що поки що немає єдиного підходу в частині використання виключно паперової або електронної форми для існування складських свідоцтв. В той же час, світова практика рухається у напрямку все більшого впровадження саме електронних складських свідоцтв, оскільки їх використання приносить низку переваг, які не є властивими паперовій формі такого інструменту.

Що стосується четвертої характеристики, поки що у світовій практиці існує достатньо чіткий розподіл. Так, країни, що належать до романо-германського правової сім'ї, зазвичай обирають таку модель існування складських свідоцтв, за якої існують прості і подвійні складські свідоцтва [45, с. 36; 3, с. 7] (не стала винятком і Україна, детальніше – у підрозділі 2.1 цієї магістерської роботи). Прості складські свідоцтва зазвичай лише посвідчують

права на товари, передані на зберігання, в той час як подвійні дозволяють ще й використовувати таке свідоцтво в якості забезпечення за кредитом/позикою. По суті, подвійне складське свідоцтво складається з двох частин, з яких одна – це просто складське свідоцтво, а друга – це документ, в якому вказуються відомості про обтяження, що стосується самого свідоцтва та товару, передачу на зберігання якого таке свідоцтво посвідчує. Таким чином, подвійне складське свідоцтво штучно відділяє право власності на товари, передані на зберігання, та пов'язані із ними правомочності, від права на передання таких товарів в заставу [45, с. 36; 3, с. 7].

В той же час, країнам англо-саксонської правової сім'ї (системи загального права) більше притаманне існування складських свідоцтв у вигляді одного документа, який має повний функціонал (включаючи той, який є у подвійного свідоцтва в країнах романо-германської правової сім'ї) [45, с. 36; 3, с. 7]. Цікаво те, що навіть у деяких країнах із достатньо розвинутою системою складських свідоцтв (Мексика, Бразилія) все ж можна зустріти застосування системи із простими та подвійними свідоцтвами [50, с. 4], яка, на думку провідних міжнародних організацій, є застарілою та неефективною [3, с. 7].

Насамкінець, п'ята характеристика, на яку потрібно зважати для встановлення правової природи складського свідоцтва у тій чи іншій країні, полягає у тому, чи є складське свідоцтво, передбачене законодавством чи звичаєвим правом країни таким, що може бути переданим третій особі без відома товарного складу, який його видав («*negotiable*»), чи таким, що може бути відчужене виключно за погодженням з таким товарним складом («*non-negotiable*»). [45, с. 6] Наразі, незалежно від правової сім'ї, присутня як практика використання першого із зазначених складських свідоцтв, так і другого. [3, с. 6]. Більше того, можуть бути випадки, коли держава дозволяє використання обидвох типів складських свідоцтв – у такому випадку висувуються додаткові вимоги для отримання та/або видачі таких свідоцтв, які можуть передаватися безпосередньо третій особі [45, с. 45]. Попри те, що поки що переважає саме використання таких складських свідоцтв, які не можуть бути відчужені без

відома відповідного товарного складу, експерти вважають, що в недалекому майбутньому їх витіснять ті свідоцтва, передання яких не потребує згоди товарного складу. [3, с. 6]

Отож, можемо підсумувати, що у світі є чітке розуміння суті та призначення такого інструменту як складське свідоцтво. Варто відзначити, що у більшості випадків підходи до регулювання та функціонування того чи іншого аспекту системи складських свідоцтв визначаються за належністю до певної правової сім'ї. При цьому, навіть якщо і наявний не один спосіб врегулювати той чи інший аспект, пов'язаний зі складськими свідоцтвами, все ж наявні певні загальні практики, які, по-перше, притаманні певній кількості держав, та, по-друге, які можна систематизувати для покращення їх сприйняття, що і було нами зроблено вище. Окремим питанням залишаються більш точкові особливості регулювання, притаманні різним державам, які будуть проаналізовані нами нижче.

Переходячи до безпосереднього аналізу досвіду окремих країн у регулюванні складських свідоцтв та питань, безпосередньо пов'язаних з ними, зазначимо, що в рамках магістерської роботи нам не видається можливим покрити всі аспекти нормативного регулювання використання складських свідоцтв у різних країнах світу, оскільки існує велика кількість таких аспектів. Проте, з огляду на завдання та мету цього дослідження, вважаємо, що варто обмежитися лише найбільш важливими елементами системи складських свідоцтв, які першочергово впливають на якість регулювання інструменту, який ми досліджуємо у цій магістерській роботі.

Так, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН у своїй публікації під назвою «Розробка законодавства про складські свідоцтва: варіанти регулювання та останні тенденції» («*Designing warehouse receipt legislation: regulatory options and recent trends*») виокремила деякі аспекти, що мають братися до уваги при розробці чи внесенні змін до законодавства про складські свідоцтва [45]. До таких аспектів входять:

- наявність відповідних визначень, потрібних для функціонування

системи складських свідоцтв, та обсяг товарів, які можуть передаватися на зберігання;

- надання компетенції державному органу (чи державним органам) на здійснення поточного регулювання питань, пов'язаних з обігом складських свідоцтв;
- наявність процедур ліцензування товарних складів, які можуть видавати складські свідоцтва, а також нагляд за ними;
- встановлення вимог до гарантування виконання зобов'язань за складським свідоцтвом, яких в обов'язковому порядку має дотримуватися товарний склад;
- визначення зобов'язань сторін за договором складського зберігання товарів;
- передбачення правової природи та форми документа, яким оформлюються складські свідоцтва;
- встановлення вимог до реквізитів складського свідоцтва та інших даних, які повинні у ньому зазначатися;
- наявність необхідності здійснювати реєстрацію складських свідоцтв або вносити дані про них до певної бази інформації, реєстру тощо;
- встановлення процедури виконання зобов'язань за складським свідоцтвом – як в частині виконання зобов'язання товарного складу видати товари, так і в частині зобов'язання поклажодавця оплатити послуги товарного складу;
- визначення порядку звернення стягнення на товари, передані товарному складу на зберігання, у випадку прострочення виконання зобов'язань поклажодавцем; та
- визначення правопорушень у сфері обігу складських свідоцтв та встановлення відповідних штрафів та інших покарань за недотримання законодавства про складські свідоцтва [45].

З огляду на характер зазначених вище аспектів, вважаємо, що не всі із них будуть релевантними для мети та завдань цієї роботи. Відтак, в аналізі іноземних практик нормативно-правового регулювання складських свідоцтв, який наведено нижче, ми вирішили сконцентрувати свою увагу виключно на таких притаманних складським свідоцтвам аспектах як:

- поняття складського свідоцтва та обсяг товарів, щодо якого воно може видаватися;
- орган, що регулює питання функціонування системи складських свідоцтв та його основні компетенції;
- наявність або відсутність особливих вимог до товарних складів, які мають право видавати складські свідоцтва;
- правова природа та форма документа, яким оформлюються складські свідоцтва;
- наявність чи відсутність реєстру складських свідоцтв та дані, які підлягають внесенню до нього (у разі наявності).

Після аналізу іноземного законодавства, а також загальних підходів до функціонування такого інструменту як складське свідоцтво в різних країнах світу, нами були обрані декілька країн, застосування досвіду яких дало б змогу повно розглянути практику регулювання складських свідоцтв відразу у державах, що належать як до романо-германської, так і до англосаксонської правової сім'ї. Наш вибір зупинився на таких країнах як Сполучені Штати Америки, Казахстан, Індія, Південна Африка та Великобританія, щодо яких нижче наводимо детальний аналіз їхнього нормативно-правового регулювання в частині складських свідоцтв.

Розпочинаючи з огляду підходу, що застосовується в Сполучених Штатах Америки, варто сказати, що ця країна має достатньо цікаву систему нормативно-правових актів, що регулюють пов'язані зі складськими свідоцтвами питання. Так, існує Закон США про товарні склади (United States Warehouse Act), який регулює основні питання, пов'язані із видачою складських свідоцтв товарними складами [51]. При цьому, згаданий Закон більше звертає увагу на визначення

основних засад саме для функціонування товарних складів, проте не встановлює ніякого регулювання власне складських свідоцтв [51]. Натомість, поняття та правова природа складських свідоцтв, разом із специфічними питаннями обігу цього інструменту, віддаються на розгляд суддів, які визначають обсяг та сутність регулювання того чи іншого питання у кожному окремому випадку. У цій ситуації стає в пригоді стаття 7 Єдиного комерційного кодексу США (Uniform Commercial Code), яка визначає основні юридичні правила в частині використання правостановлюючих документів та, зокрема, складських свідоцтв. Цікаво, що хоча Єдиний комерційний кодекс і не має юридичної сили закону, все ж він в більшості випадків є основним джерелом для ідентифікації правового регулювання питань, пов'язаних зі складськими свідоцтвами, оскільки в ньому науковцями зібрані основні правові принципи та підходи, які застосовуються до цього інструменту [52].

Поняття складського свідоцтва у США виводиться судами, а тому не визначено в жодному акті. Так, Закон США про товарні склади визначає свідоцтво як «складське свідоцтво, випущене відповідно до вимог Закону США про товарні склади», а електронне свідоцтво – як «свідоцтво, щодо якого є дозвіл уповноваженого органу на випуск в електронній формі відповідно до вимог Закону США про товарні склади». Зважаючи на те, що основний пласт регулювання складських свідоцтв передбачено у Єдиному комерційному кодексі, можна зробити висновок, що у США існують два типи складських свідоцтв – ті, які випущені відповідно до вимог Закону США про товарні склади, та ті, які випущені безвідносно до згаданих вимог. Другий із зазначених типів може стосуватися будь-яких товарів, в той час як перший тип може видаватися тільки щодо сільськогосподарських товарів, які визначені Секретарем Міністерства сільського господарства США [51; 52; 53].

Власне, Міністерство сільського господарства США відповідає за імплементацію Закону США про товарні склади, в той час як Секретар цього Міністерства наділений основними повноваженнями, які, серед іншого, включають в себе право видавати ліцензії на провадження складської діяльності

та видачу складських свідоцтв, право перевірки складів тощо. Зазначені повноваження дозволяють Міністерству визначати вимоги до видавників складських свідоцтв, які зазвичай викладаються у ліцензійному договорі, що укладається між окремим товарним складом та Міністерством. Основне, що передбачене таким договором, це фінансові показники, яких має дотримуватися склад, вимоги до умов зберігання зерна та до техніки безпеки, а також вимоги з розробки системи обліку операцій зі складськими свідоцтвами, виданими таким складом [51; 52; 53].

Переходячи до правового природи складського свідоцтва, то в США воно вважається документом, який посвідчує право власності на товар, переданий на зберігання. Складське свідоцтво може видаватися як у паперовій, так і у електронній формі, при цьому воно не розглядається як цінний папір. За загальним правилом, відсутні будь-які вимоги до реквізитів складського свідоцтва. Проте, по-перше, Єдиний комерційний кодекс США передбачає, що товарний склад несе відповідальність за шкоду, завдану поклажодавцю, внаслідок відсутності на складському свідоцтві інформації, визначену кодексом, а відтак складські свідоцтва у більшості своїй повинні містити таким чином визначену інформацію. По-друге, щодо тих складських свідоцтв, які видаються ліцензованими складами відповідно до Закону США про товарні склади, Міністерство сільського господарства США наділене повноваженнями встановлювати форму або реквізити таких документів. Свідоцтво складається з одного документу, який підтверджує повний обсяг прав за ним. Такий документ може передаватися як за згодою товарного складу, що його видав, так і без неї [51; 52; 53].

Дані про всі свідоцтва, що видаються на підставі Закону США про товарні склади, повинні бути зареєстровані у внутрішньому реєстрі товарного складу, як це передбачено умовами ліцензійного договору між таким складом та Міністерством сільського господарства США [53]. Якщо товарний склад видає електронні складські свідоцтва, то він повинен підключитися до однієї із електронних систем складських свідоцтв, які обслуговують провайдери,

затверджені Міністерством сільського господарства США [51; 53].

З огляду на вище зазначене, можна зробити висновок, що США мають достатньо розвинену систему складських свідоцтв. Зокрема, варто відзначити, що, по суті, можна видавати складські свідоцтва стосовно будь-яких типів товарів та із будь-якими даними у них. В той же час, якщо товарний склад хоче видавати складські свідоцтва відповідно до Закону США про товарні склади, то його діяльність повинна відповідати вимогам такого Закону. Позитивним аспектом є те, що в США передбачена можливість видачі як паперових, так і електронних складських свідоцтв.

Далі розглянемо досвід Казахстану щодо забезпечення функціонування системи складських свідоцтв. Відразу можна відзначити, що правове регулювання відносин, пов'язаних зі складськими свідоцтвами, дещо нагадує те, що існує в Україні. Так, система основних нормативно-правових актів, які так чи інакше визначають порядок видачі та обігу складських свідоцтв у Казахстані, складається з Цивільного кодексу Республіки Казахстан, Закону про зерно та Правил формування та ведення державного електронного реєстру зернових розписок [54; 55; 56].

Цивільний кодекс Республіки Казахстану у статті 797 визначає, що складське свідоцтво – це складський документ, який є цінним папером, та який може видаватися товарним складом для підтвердження прийняття товарів на зберігання [54]. В той же час, статтею 1(10-1) Закону про зерно встановлено, що «складське свідоцтво у вигляді боргового бездокументарного неемісійного цінного паперу, який посвідчує право його держателя на отримання від хлібоприймного підприємства зерна у обсязі та якості, визначених при випуску», є зерною розпискою [55]. Відтак, бачимо, що складські свідоцтва у Казахстані можуть видаватися на будь-які товари, а зернові розписки, як окремий вид складського свідоцтва – тільки стосовно зернових культур.

Щодо регулювання відносин, пов'язаних зі складськими свідоцтвами, то у випадку із зерновими розписками такі повноваження має Міністерство сільського господарства Республіки Казахстан, тоді як випуск складських

свідоцтв, пов'язаних із зберіганням товарів, які не є зерновими культурами, не передбачає нагляду зі сторони будь-якого державного органу. Власне, подібна ситуація і з вимогами до складів, які можуть випускати той чи інший вид складських свідоцтв. Тоді як складські свідоцтва, передбачені в Цивільному кодексі Республіки Казахстан можуть випускати будь-які товарні склади, зернові розписки можуть випускати виключно ті склади, які отримали ліцензію від Міністерства сільського господарства [54; 55; 56].

Правова природа складського свідоцтва в Республіці Казахстан відрізняється від того, що було нами досліджено на прикладі США. Так, складське свідоцтво в Республіці Казахстан вважається неемісійним цінним папером, який може існувати як в бездокументарній формі (запис на рахунку в реєстрі зернових розписок), так і в документарній (свідоцтво у паперовій формі) [56]. Складське свідоцтво вважається документом, що підтверджує право його держателя на отримання від товарного складу відповідного обсягу зерна певної якості, як це зазначене в самому свідоцтві [54; 55]. Свідоцтва, які видаються в порядку, передбаченому Цивільним кодексом Республіки Казахстан, можуть бути простими або подвійними (складаються з складського та заставного свідоцтв), в той час як зернові розписки існують виключно як запис на рахунку в реєстрі зернових розписок [54; 55; 56]. Всі види складських свідоцтв, які передбачені законодавством Казахстану, можуть бути предметом застави, в той час як подвійні складські свідоцтва та зернові розписки можуть відчужуватися третім особам [54; 55; 56].

Щодо реєстру складських свідоцтв, Цивільний кодекс Республіки Казахстан передбачає ведення реєстру складу, у якому слід зазначати дані про видані складські свідоцтва. В той же час, Закон про зерно передбачає функціонування електронного реєстру зернових розписок. Цей реєстр є централізованим та організований таким чином, щоб кожен із суб'єктів операцій зі складськими свідоцтвами міг мати доступ до здійснення певної частки операцій [54; 55; 56]. Так, Правила ведення реєстру передбачають, що існують різні типи операцій – глобальні, по лицьовому рахунку, з зерновими розписками

та інформаційні. Адміністратор реєстру, товарні склади, поклажодавці та треті особи мають визначені права на здійснення дій в цьому реєстрі, що, зокрема, дозволяє держателям свідоцтв самостійно здійснювати операції зі складськими свідоцтвами через власний особистий кабінет користувача [56].

Підсумовуючи, можемо констатувати, що Казахстан має досить розвинену систему електронних зернових розписок як різновиду складських свідоцтв, проте використання цього інструменту з іншими видами товарів не є чітко врегульованим, що спричиняє прірву між нормативно-правовим регулюванням зернових розписок, з однієї сторони, та складських свідоцтв, з іншої.

Цікавою є практика функціонування системи складських свідоцтв у Індії. Нормативно-правова база, яка стосується досліджуваного нами інструмента, складається з Закону про розвиток та регулювання складської діяльності (*Warehousing (Development And Regulation) Act*), Правил реєстрації товарних складів (*Warehousing (Development and Regulation) Registration of Warehouses Rules*) та Положення про електронні складські свідоцтва, які можуть бути передані третім особам (*Warehousing Development and Regulatory Authority (Electronic Negotiable Warehouse Receipts) Regulations*) [57; 58; 59].

Відповідно до Закону про розвиток та регулювання складської діяльності, складське свідоцтво – це *«письмове або електронне підтвердження, що видається товарним складом або уповноваженою ним особою, про отримання на зберігання товарів, які не належать товарному складу на праві власності»*. Товари, зазначені у наведеному визначенні, включають у себе усе рухоме майно (окрім майнових прав, грошей та цінних паперів), незалежно від того чи наділено воно родовими ознаками, чи ні. Відтак, за індійським законодавством складське свідоцтво може видаватися на посвідчення прийняття на зберігання будь-якого рухомого майна, окрім того, про яке було згадано вище. [57]

Єдиним органом, який здійснює регулювання питань, пов'язаних зі складськими свідоцтвами, є Орган з розвитку та регулювання складського зберігання. До його компетенції належить ліцензування товарних складів, поточна перевірка відповідності складів вимогам, встановленими підзаконними

нормативно-правовими актами, ліцензування акредитаційних агенцій (які також можуть перевіряти склади та видавати їх ліцензії), розробка підзаконних-нормативних актів в сферах складського зберігання тощо [58].

В частині вимог до складів, які хочуть видавати складські свідоцтва, індійські нормативно-правові акти передбачають, що юридичні особи, які бажають отримати ліцензію на здійснення складської діяльності, повинні відповідати вимогам до складських приміщень, умов зберігання товарів, та мінімальної чистої вартості всіх активів, які встановлені Органом з розвитку та регулювання складської діяльності. Також Орган з розвитку та регулювання складської діяльності може самостійно або через уповноважених осіб здійснювати поточні перевірки дотримання ліцензованим товарним складом вимог щодо умов зберігання та правил ведення складського бізнесу [57; 58; 59].

Щодо правової природи складського свідоцтва у Індії, то, перш за все, цей інструмент не регулюється як цінний папір. За загальним правилом, складське свідоцтво може бути як документом, що посвідчує право власності на ті товари, що були передані на зберігання, так і документом, який всього лиш посвідчує факт передачі товару на зберігання. Так, складське свідоцтво буде правовстановлюючим документом тільки у випадку, коли складське свідоцтво містить усі дані, зазначені у статті 11(1) Закону про розвиток та регулювання складської діяльності. Якщо ж хоча б одного з реквізитів не буде, то таке свідоцтво не буде недійсним – натомість, воно посвідчуватиме виключно факт передачі товарів на зберігання та право вимоги до товарного складу в частині повернення товару [57].

Складське свідоцтво завжди викладається в одному документі у паперовій або електронній формі. При цьому, з 1 серпня 2019 року, усі складські свідоцтва, які можуть передаватися третім особам без погодження з товарним складом, який видав відповідне свідоцтво, повинні в обов'язковому порядку видаватися виключно в електронній формі відповідно до процедур, визначених у Положенні про електронні складські свідоцтва, які можуть бути передані третім особам. Також можуть видаватися і ті складські свідоцтва, права за якими можуть бути

передані тільки за погодженням з товарним складом. Вони можуть існувати як в паперовій, так і в електронній формі [57; 58; 59].

Уся інформація щодо складських свідоцтв повинна обліковуватися товарними складами. Проте, якщо у випадку із паперовими складськими свідоцтвами та електронними свідоцтвами, які не можуть бути передані без відома товарного складу, склад веде такий облік самостійно за допомогою власних засобів, то видача та обіг свідоцтв на підставі Положення про електронні складські свідоцтва, які можуть бути передані третім особам, повинна проводитися виключно в межах електронного середовища, яке створене одним із репозитаріїв, зареєстрованих Органом з розвитку та регулювання складської діяльності [59].

Підсумовуючи аналіз досвіду Індії в частині регулювання складських свідоцтв можемо виокремити достатньо зрозумілу структуру нормативно-правового регулювання зазначеного інструменту. Важливим є те, що існують різні типи та форми існування складських свідоцтв, які застосовуються на практиці. При цьому, на нашу думку, ефективним способом забезпечення безпеки при операціях зі складськими свідоцтвами є вимога про обов'язкову видачу електронних складських свідоцтв, права за якими можуть безперешкодно передаватися третім особам, через систему репозитарію.

Окремим питанням також є функціонування складських свідоцтв у країнах, де їх регулюванню не приділено жодного нормативно-правового акту. Наше дослідження показало, що така практика є досить поширеною, оскільки, з однієї сторони, використання складських свідоцтв є достатньо поширеною практикою ведення бізнесу, в той час як, з другої сторони, не кожна держава вважає за потрібне нормативно врегульовувати відносини, пов'язані зі складськими свідоцтвами. З огляду на це, ми розглянемо як функціонують системи зазначеного типу в Південній Африці та Великобританії.

У Південній Африці будь-які відносини стосовно видачі, використання та обігу складських свідоцтв регулюються у договірному порядку. Так, всі питання щодо реквізитів, природи, форми та прав за складськими свідоцтвами

визначаються у договорі зберігання, що укладається між товарним складом та поклажодавцем. Зазвичай видається один із двох видів складських свідоцтв: або складське свідоцтво товарного складу («*silo receipt*»), або SAFEX-свідоцтво за стандартами Йоганнесбурзької фондової біржі («*SAFEX silo receipt*»). Щодо першого виду взагалі не існує якихось ustalених вимог, отож складам та поклажодавцям доводиться самостійно домовлятися про те, як вони будуть застосовувати складське свідоцтво у відносинах між собою. В той же час, другий вид є більш регульованим і повинен відповідати вимогам, які встановлює Йоганнесбурзька біржа [60; 61; 62].

Так, першою вимогою до SAFEX-свідоцтва є те, що воно може видаватися виключно тими товарними складами, які відповідають характеристикам, встановленим біржою, та які отримали погодження від біржі. Зокрема, щоб бути допущеним до випуску SAFEX-свідоцтв, товарний склад повинен мати хоча б мінімальну чисту вартість активів, передбачену внутрішніми документами біржі, відповідати її вимогам щодо технічного стану складу, дотримуватися положень про облік інформації тощо. Статус SAFEX-свідоцтв регулюється Йоганнесбурзькою біржою, яка наразі визначила, що свідоцтва видаються або у електронній, або у паперовій формі, з наданням такому документу правовстановлюючої сили в частині підтвердження права власності поклажодавця на зерно, що було передане на зберігання. Далі SAFEX-свідоцтва використовуються в рамках торгівлі на біржі в якості інструментів, за допомогою яких здійснюється виконання зобов'язань щодо поставки визначених сільськогосподарських культур за ф'ючерсними контрактами [60; 61; 62].

Як бачимо, система складських свідоцтв в Південній Африці передбачає певну свободу дій при загальному використанні складських свідоцтв. Проте, якщо товарний склад або поклажодавець хочуть отримати доступ до Йоганнесбурзької біржі, вони повинні користуватися SAFEX-свідоцтвами, які передбачають дотримання певних правил, встановлених біржею [60; 62; 61].

Якщо ж говорити про досвід Великобританії, то там складські свідоцтва взагалі не вважаються документом, який може посвідчувати право власності на

товари. Натомість, вони є виключно підтвердженням того, що товари у кількості та якості, вказаній у свідоцтві, були передані товарному складу, а, відтак, власник свідоцтва не може використати його для забезпечення виконання зобов'язань за договором чи продати його третій особі. Будь-які питання щодо обігу складських свідоцтв регулюються на договірному або звичаєвому рівні [63].

Попри настільки мізерну правову природу складських свідоцтв та відсутність належного нормативно-правового регулювання цього інструменту, його використання у Великобританії є достатньо поширеним завдяки Лондонській біржі металів. Так, у 2015 році ця інституція запустила власну систему складських свідоцтв під назвою LME-Shield. Ця система передбачає створення електронного функціоналу для випуску та обігу електронних складських свідоцтв на товари, що передаються учасниками системи товарним складам, які допущені біржою до участі у системі. По суті, біржа створила власний інструмент, який вона сама регулює, та за надійність та функціональність якого вона відповідає. Учасники цієї системи ретельно перевіряються біржою для того, аби уникнути будь-яких випадків шахрайства чи невиконання зобов'язань за договорами, що укладаються на біржі [64].

Підсумовуючи наведене у цьому підрозділі 2.2, слід відзначити, що світова практика відображає велике різноманіття підходів до регулювання складських свідоцтв. При цьому, найбільш успішні моделі, як правило, мають спільні риси, які потрібно враховувати при реформуванні правового регулювання складських свідоцтв у будь-якій країні. До прикладу, можна відмітити, що використання електронних складських свідоцтв є поширеним заходом, який здійснюють держави світу для усунення ризиків шахрайства при використанні складських свідоцтв (США, Казахстан, Індія). Також важливим є чітке використання наявних технологічних можливостей для ведення реєстрів, у яких можна не тільки забезпечити легкість проведення операцій зі складськими свідоцтвами, але й створити безпечні умови для обліку інформації та прав щодо складських свідоцтв. На нашу думку, саме застосування міжнародного досвіду,

проаналізованого у цьому пункті (включаючи приклади, наведені вище у цьому абзаці), сприятиме покращенню нормативно-правового регулювання складських свідоцтв в Україні.

2.3. Шляхи удосконалення законодавства України про складські свідоцтва з урахуванням досвіду інших країн

Для належного реформування нормативно-правового регулювання складських свідоцтв в Україні слід виокремити найбільш важливі проблеми у цій сфері та запропонувати шляхи їх вирішення за допомогою внесення змін у відповідні нормативно-правові акти. У цьому підрозділі нами буде виокремлено ті недоліки системи складських свідоцтв, які, на нашу думку, наразі створюють перешкоди для ефективного функціонування такого фінансового інструменту як складське свідоцтво, та запропоновано нами буде запропоновано можливі шляхи реформування системи складських свідоцтв на основі аналізу міжнародного досвіду.

Для початку, як вже відзначалося раніше, в Україні наразі існує два різних правових режими, за якими можуть існувати складські свідоцтва. Перший із них – це передбачені Законом про свідоцтва складські документи, які видаються сертифікованими товарними складами. Другий – складські свідоцтва на зерно, які видаються відповідно до Закону про зерно. В той час, як перший із наведених режимів регулюється виключно Законом про свідоцтва та Цивільним кодексом, на регулювання другого режиму спрямована також низка нормативно-правових актів підзаконної сили [16; 17; 18]. Відтак, створюються два різні режими, які попри певну пов'язаність один із одним, все ж протирічать у багатьох аспектах, важливих для нормального функціонування складських свідоцтв в Україні.

Наступним проблемним моментом є те, що не дуже чіткою є правова природа складського свідоцтва. Так, Цивільний кодекс України та Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» встановлюють, що до товаророзпорядчих цінних паперів належать ті цінні папери, які надають їхньому держателю право

розпоряджатися майном, вказаним у цих документах [16; 24]. В той же час, визначення поняття складського свідоцтва, наведені в Законі про свідоцтва та Законі про зерно, прямо називають складські свідоцтва товаророзпорядчими документами, однак не відносять їх до цінних паперів [18].

Визначення цінного паперу, наведені в Цивільному кодексі України та Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок», на перший погляд включають у себе такий інструмент як складське свідоцтво. Втім, частина 2 статті 195 Цивільного кодексу України передбачає, що види цінних паперів мають встановлюватися законом [16]. Аналіз законодавства показує, що такого виду цінного паперу як складське свідоцтво не встановлено, а отже і не можна віднести цей складський документ до розряду цінних паперів. Відтак, створюється ситуація, у якій можна підходити до складських свідоцтв з різних сторін, що породжує непевність у використанні цього інструменту.

До прикладу, кандидат юридичних наук, доцент В. В. Посполітак зазначав, що цінні папери є:

- документами;
- установленної форми з відповідними реквізитами;
- що посвідчують зобов'язальні відносини між особою, яка їх розмістила (випустила чи взяла на себе зобов'язання за цінним папером), і власником (легітимованою особою);
- передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення (видачі);
- віднесені до цінних паперів чинним законодавством [26].

При цьому, професор В. Л. Яроцький визначав, що важливою ознакою для віднесення документа до цінних паперів є *«наявність інструментального характеру документа, який посвідчує майнові права (комплекси прав)»* [21]. З огляду на це, для того аби задовільнити і законодавчі, і теоретичні запити в частині складських свідоцтв, слід звернути увагу на визначення статусу складського свідоцтва як цінного паперу в Україні.

Також, проблемним моментом, на нашу думку, слід вважати те, що

складські свідоцтва видаються у формі паперового документу. Така практика хоч і є усталеною, проте несе певні ризики шахрайства зі складськими свідоцтвами та записами у реєстрах про них. З огляду на це, вважаємо, що варто вжити заходів для уникнення описаних ризиків при використанні складських свідоцтв.

Окрім цього, певні обмеження для використання складських свідоцтв наявні у випадках їх використання, передбачених існуючим законодавством. Усі законодавчі акти, що регулюють складські свідоцтва встановлюють, що цей інструмент може використовуватися або як документ, що підтверджує права його володільця, або ж як інструмент забезпечення виконання зобов'язань [16; 17; 18].

Проте, нам видається логічним, якщо б цей інструмент міг також використовуватися в якості документа, за допомогою якого виконуються зобов'язання з поставки за деривативними контрактами, або ж навіть як окремий фінансовий інструмент, який може бути виставлений на торгах на біржі. У такій ситуації не є очевидним використання складських свідоцтв при виконанні біржових операцій, що, на нашу думку, зменшує інвестиційну привабливість складського свідоцтва. Тому, варто розглянути варіанти закріплення можливості на використання складських свідоцтв у відносинах на біржі.

Також при оцінці ефективності такого інструменту як складське свідоцтво, варто зважати на наявність реєстру складських свідоцтв та особливості його функціонування. Попри те, що Закон про свідоцтва та Закон про зерно передбачають створення та ведення реєстрів, лише щодо складських документів на зерно існує реальний реєстр, який повноцінно функціонує [17; 18]. Безсумнівно, сам факт існування реєстру вже є позитивним, але потрібно також брати до уваги і порядок його функціонування. Так, серед найбільш очевидних проблем відзначимо, що станом на зараз:

- не визначено юридичне значення запису в реєстрі та можливі шляхи використання даних з реєстру;
- наявні два окремих реєстри, інформація в яких може не співпадати;
- дані реєстру не доступні онлайн та видаються виключно через

товарні склади;

- операції в реєстрі не здійснюються миттєво;
- ніхто крім зернових складів та адміністратора реєстру не має доступу до даних реєстру та здійснення дій у ньому [38; 39].

З огляду на зазначені проблеми, вважаємо теперішній функціонал реєстру достатньо обмеженим та таким, що не дозволяє учасникам операцій зі складськими свідоцтвами в повній мірі контролювати необхідну їм інформацію. На нашу думку, наявність відкритого та доступного реєстру є передумовою для повноцінного функціонування ринку складських свідоцтв, а отже є потреба у реорганізації наявного реєстру та зміни порядку його функціонування.

Останньою проблемою, яку слід відзначити, є відсутність ефективної процедури контролю за умовами та якістю надання послуг зі зберігання товарів. Так, попри те, що Законом про свідоцтва передбачена необхідність проведення сертифікації товарних складів на відповідність вимогам до зберігання товарів [17], ніяка сертифікація не здійснюється, а будь-які процедури щодо сертифікації та вимоги до товарних складів відсутні. Це, у свою чергу, створює небезпеку надання неякісних послуг та, відповідно, підриває довіру до складського свідоцтва як перспективного торгово-фінансового інструменту.

З огляду на це, слід звернути увагу на відсутність будь-якої сертифікації тих юридичних осіб, які надають або мають бажання надавати послуги зі зберігання, оскільки такі заходи можуть допомогти уникнути проблем із виконанням зобов'язань за складськими свідоцтвами, забезпечити дотримання елементарних норм безпеки по відношенню до товарів, що передані на зберігання. Як наслідок, введення сертифікації товарних складів може позитивно вплинути на очікувану надійність такого інструменту як складське свідоцтво та підвищити його привабливість в очах потенційних поклаждодавців, торговців такими інструментами та кредиторів, які потребують належного забезпечення виконання зобов'язань перед ними.

Підсумовуючи, варто зазначити, що нами не було наведено повний перелік проблем, наявних у регулюванні складських свідоцтв в Україні. Так, ми звернули

увагу такі проблеми як:

- наявність подвійного регулювання складських свідоцтв – в частині зберігання будь-яких товарів та зберігання зерна;
- невизначеність в питанні віднесення складського свідоцтва до категорії цінних паперів;
- використання паперової форми існування та відсутність електронних складських свідоцтв;
- відсутність регулювання в частині використання складських свідоцтв на біржі;
- обмежені технічні функції реєстру; та
- відсутність вимог щодо сертифікації і перевірок товарних складів, а також відсутність вимог до умов та якості надання послуг зі зберігання товарів.

З огляду на це, нижче ми наведемо наші пропозиції щодо врегулювання зазначених недоліків відповідно до міжнародного досвіду.

Починаючи із конфлікту між двома різними режимами правового регулювання складських свідоцтв, які передбачені Законом про свідоцтва та Законом про зерно, слід відзначити, що світова практика у цьому аспекті є достатньо строкатою. Так, окреме регулювання для зберігання різних типів товарів на рівні законодавства передбачене в Республіці Казахстан. В той же час, Сполучені Штати Америки та Індія керуються загальними нормами про зберігання на товарних складах та видачу складських свідоцтв. В обох згаданих країнах визначені види товарів, щодо яких можна видавати складські свідоцтва, однак нормативно-правове регулювання складського зберігання та видачі складських свідоцтв є однаковим для будь-якого із таких товарів. Єдине, що різниться, це власне вимоги до складів, які встановлюються підзаконними актами, прийнятими уповноваженими органами [45].

На нашу думку, згадану модель потрібно також імплементувати в Україні, оскільки такий підхід спрощує нормативно-правове регулювання, робить його зрозумілішим та більш уніфікованим. Це в свою чергу призведе до полегшення

у використанні складських свідоцтв та зменшить кількість спорів щодо співвідношення між тими чи іншими положеннями Закону про свідоцтва чи Закону про зерно. Впровадження такого підходу може відбутися двома шляхами:

- 1) скасування Закону про свідоцтва, вилучення положень щодо зберігання зерна з Закону про зерно та прийняття нового закону про складські свідоцтва, який буде регулювати відносини зберігання на товарному складі усіх без винятку товарів (окрім тих, що не можуть зберігатися у товарному складі);
- 2) внесення змін до Закону про свідоцтва та вилучення положень щодо зберігання зерна з Закону про зерно.

Наступною проблемою, яку ми розглянемо, є невизначеність в питанні віднесення складського свідоцтва до категорії цінних паперів. Насправді, регулювання складських свідоцтв як цінних паперів не є надзвичайно поширеною практикою. До прикладу, складські свідоцтва вважаються цінним папером в Російській Федерації, Республіці Казахстан та Сербії. Натомість, Індія, Сполучені Штати Америки, Об'єднані Арабські Емірати, Великобританія та Південна Африка не визнають складське свідоцтво цінним папером. Багато в чому рішення про визнання чи невизнання складського свідоцтва цінним папером залежить від правозастосування, яке склалося в країні, а отже це також потрібно враховувати [49; 45].

У випадку з Україною, слід брати до уваги, те, що вже зараз багато хто сприймає складське свідоцтво як цінний папір. Відтак, є певне очікування щодо саме такого регулювання документу. Більше того, нами було доведено в підрозділі 1.2 цієї магістерської роботи, що за своєю правовою природою складське свідоцтво є цінним папером. Відтак, слід відобразити наявні теоретичні підходи до оцінки цього інструменту та впровадити їх на практиці.

Більше того, регулювання складського свідоцтва як цінного паперу нам видається таким, що принесе більше контролю над видачою та подальшим обігом цінних паперів за рахунок стандартизації, присутньої в регулюванні цінних паперів. За умови прийняття Проекту Закону України «Про внесення змін

до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» від 17 жовтня 2019 року № 2284, визнання складського свідоцтва дозволить використовувати його на торгових біржах, що значно збільшить інтерес до цього інструменту.

Запропонована зміну правової природи складського свідоцтва в сторону визнання останнього цінним папером слід буде здійснити шляхом внесення змін до Цивільного кодексу України, Закону про свідоцтва, Закону про зерно та Закону про цінні папери.

Щодо паперової форми складських свідоцтв, то в світовій практиці наразі є усталено думка про те, що паперові складські свідоцтва несуть набагато більшу кількість ризиків, ніж електронні складські свідоцтва [45; 49]. Вважається, що переведення складських свідоцтв у електронну форму є найбільш оптимальним рішенням при реформуванні національного регулювання у відповідній сфері. Ми підтримуємо дану позицію та вважаємо, що така зміна форми існування складських свідоцтв допоможе уникнути проблем з шахрайством при видачі та використанні складських свідоцтв, а також полегшить обіг складських свідоцтв як між учасниками ринку зберігання товарів, так і при відносинах на біржі.

Електронна форма складського свідоцтва наразі існує в Бразилії, Мексиці, Казахстані, Сполучених Штатах Америки, Південній Африці [3]. Також цю форму існування свідоцтва використовує Лондонська біржа металів у власній системі обігу складських документів під назвою LME-Shield [64]. Існує декілька підходів до використання електронної форми складського свідоцтва. До прикладу, у Казахстані електронне свідоцтво існує у вигляді запису в реєстрі (системі обліку) складських свідоцтв [56]. Усі приклади використання електронних складських свідоцтв забезпечують відображення усіх необхідних реквізитів у тій системі, що використовується, забезпечують якомога більшу варіативність дій з електронними складськими свідоцтвами, а також передбачають наявність захисту від підробок та несанкціонованих втручань до даних систем обліку [45].

З огляду на це, пропонуємо також ініціювати створення електронного

складського свідоцтва в Україні. Насправді, варіанти як з документарною, так і з бездокументарною формою існування електронного відображення свідоцтва буде значним кроком вперед у розвитку електронних складських свідоцтв. Проте, оскільки використання системи рахунків та облік прав на складські свідоцтва за допомогою введення складських свідоцтв з бездокументарною формою існування буде найбільш новітнім варіантом, ми вважаємо, що потрібно обирати саме цю можливість. Це повинно бути зроблено шляхом внесення змін до законодавства в частині можливості складського свідоцтва бути виданим у електронній формі. Також необхідно прийняти підзаконні нормативно-правові акти в частині регулювання питань створення функціоналу для випуску електронних складських свідоцтв та подальшого здійснення дій із ними (включаючи питання розробки програмного забезпечення для функціонування запропонованого інструменту).

Якщо оцінювати можливість використання складських свідоцтв на біржі, то такі приклади вже існують в міжнародній практиці. Так, багато країн (Південна Африка, Австралія, Китай, Великобританія, Об'єднані Арабські Емірати) використовують їх як інструменти для виконання зобов'язань за деривативними контрактами без здійснення фізичної поставки товарів [45; 49]. Досвіду використання складського свідоцтва як безпосереднього активу при торгівлі на біржі нами знайдено не було, проте ми вважаємо, що таку ініціативу можна спробувати втілити в життя, аби перевірити чи вона буде користуватися попитом.

Тому, на нашу думку, слід запровадити можливість використання складських свідоцтв на біржі або через внесення змін до законодавства, або шляхом переговорів із українськими біржами про те, щоб вони використовували цей інструмент як один із способів виконання зобов'язань щодо поставки. Звісно, для успішної імплементації цієї пропозиції також буде потрібно встановити певні вимоги до складських свідоцтв, які можна бути використовувати.

Це питання тісно пов'язане із проблемою відсутності сертифікації товарних складів. Так, у всіх юрисдикціях, де система складських свідоцтв є

достатньо розвинутою, товарні склади проходять регулярну перевірку на відповідність правилам ведення бізнесу зі зберігання товарів. Більше того, при отриманні ліцензії на здійснення такої діяльності, уповноважений орган зазвичай перевіряє товарний склад на відповідність певним мінімальним вимогам (чиста вартість активів, технічні параметри складів, наявність належної інфраструктури тощо), а також вимагає певні фінансові гарантії щодо виконання зобов'язань складу за виданими складськими свідоцтвами [45].

Вважаємо, що такий підхід є абсолютно правильним, оскільки він забезпечує належний контроль за товарними складами, та дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані із неналежним зберіганням товарів чи невиконанням товарними складами власних зобов'язань, що взяті щодо товарів, переданих на зберігання за складськими свідоцтвами.

Насамкінець, розглянемо проблему з відсутність реєстру, який би відповідав останнім світовим практикам. Так, світова практика все більше рухається у напрямку використання модерних технічних рішень для обліку інформації про складські свідоцтва та операції з ними. Сполучені Штати Америки пішли шляхом ведення реєстрів через декілька авторизованих надавачів послуг, що призвело до наявності багатьох реєстрів, кожен із яких містить інформацію про складські свідоцтва, видані товарними складами, що користуються послугами відповідного реєстру. Втім, найяскравішим прикладом втілення останніх технологічних рішень, на нашу думку, є реєстр електронних зернових розписок, який функціонує в Казахстані [56]. Цей реєстр забезпечує облік інформації про складські свідоцтва на зерно, доступ до такої інформації в режимі реально часу, миттєві проводки операцій з складськими свідоцтвами, а також дозволяє різні рівні доступу, відповідно до яких різні суб'єкти відносин зі складськими свідоцтвами можуть виконувати різні типи операцій. Так, особа, на яку видане складське свідоцтво, може самостійно зареєструвати операцію з передачі складського свідоцтва третій особі, переглянути дані про власні складські розписки, в режимі реального часу перевірити інформацію про вільні потужності зберігання товарного складу тощо. Доступ до реєстру надається

будь-якій особі після реєстрації на основі власних ідентифікаційних даних, та здійснюється відповідно до рівнів доступу, передбачених правилами ведення реєстру [56].

З огляду на це, вважаємо, що Україні потрібно імплементувати найкращі практики в частині ведення реєстрів складських свідоцтв. Зокрема, потрібно забезпечити доступність нового реєстру, можливість онлайн-доступу до нього будь-які зацікавленій особі, а також визначити рівні доступу та перелік операцій, які можуть бути здійснені на кожному із таких рівнів.

Підсумовуючи, слід мати на увазі, що кожна окрема зміна не надто вплине на загальну картину регулювання складських свідоцтв в Україні. Втім, якщо комплексно впровадити усі запропоновані зміни, це повинно дати позитивний ефект для розвитку складського зберігання в цілому та для розвитку складських свідоцтв як окремої складової всієї індустрії складського зберігання товарів. Так, ми пропонуємо уніфікувати правове регулювання складських свідоцтв, визнати складське свідоцтво цінним папером, перевести його існування в електронну форму із використанням новітніх технологій для ведення реєстру складських свідоцтв та операцій з ними. Також вважаємо за потрібне зробити можливим використання складських свідоцтв на біржі з одночасним запровадженням процедур сертифікації та перевірок товарних складів, які можуть видавати складські свідоцтва.

Висновки до Розділу 2

Внаслідок аналізу законодавства України та нормативно-правових актів іноземних держав нами було проаналізовано наявні проблеми у регулюванні складських свідоцтв в Україні та запропоновано напрямки внесення змін у законодавство та підзаконні нормативно-правові акти з питань складських свідоцтв з огляду на теоретичні напрацювання та міжнародний досвід.

Було встановлено, що в Україні існують два різні режими регулювання складських свідоцтв, які спричиняють складності у коректному застосуванні

законодавства про складські свідоцтва та спричиняють суперечності при регулюванні обігу складських свідоцтв.

На противагу цьому, світова практика передбачає чітку визначеність в регулювання складських свідоцтв, використання електронних складських свідоцтв, застосування новітніх технологічних можливостей для ведення реєстрів, та створення безпечних умов для обліку інформації та прав щодо складських свідоцтв.

Наразі в Україні наявні такі проблеми з регулюванням складських свідоцтв як наявність подвійного регулювання складських свідоцтв, відсутність регулювання в частині використання складських свідоцтв на біржі, обмежені технічні функції реєстру тощо.

З огляду на знайдені недоліки, нами було зроблено висновок, що потрібно комплексно впровадити усі запропоновані зміни, а саме уніфікувати правове регулювання складських свідоцтв, визнати складське свідоцтво цінним папером, перевести його існування в електронну форму із використанням новітніх технологій для ведення реєстру складських свідоцтв та операцій з ними.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження національного та міжнародного досвіду регулювання складських свідоцтв нами було зроблено наступні висновки:

1) Нормативно-правове регулювання складського зберігання пройшло довгий шлях від часів Стародавнього Єгипту та Давнього Риму до сьогодення. На теренах України перші згадки про товарне зберігання датуються періодом Київської Русі, в той час як перший правовий інструмент, схожий на складське свідоцтво, а саме «доска» з'явився у Псковській судній грамоті. Після цього наступним етапом розвитку регулювання складських свідоцтв стала Постанова 1925, яка передбачила обов'язок усіх допущених товарних складів видавати складські свідоцтва, а також встановила детальне регулювання процедури переходу права власності на складські свідоцтва. Станом на сьогодні фінальним етапом розвитку системи правового регулювання складських свідоцтв є період незалежної України, за якого було впроваджено загальне регулювання питань, пов'язаних зі складськими свідоцтвами та прийнято спеціальні закони в частині використання складських свідоцтв при зберіганні товарів та зернових культур.

2) Складським свідоцтвом є товаророзпорядчий цінний папір належного змісту та відповідної форми, який підтверджує факт передачі товарів на зберігання до товарного складу, посвідчує право особи, якій належить складське свідоцтво, на відповідний товар, закріплює обов'язок товарного складу видати товар на вимогу держателя свідоцтва та виконує функцію передачі права власності на майно або застави на це ж майно при отриманні позики. При цьому, природа складського свідоцтва прямо передбачає віднесення цього інструменту до цінних паперів, оскільки за допомогою складського свідоцтва здійснюється використання майнових прав на товари, передані на зберігання, за допомогою майнових прав, які виникли безпосередньо по відношенню до складського свідоцтва. Більше того, належність до цінних паперів визначає дуалістичну природу складського свідоцтва як речі (у матеріально-паперовому

вигляді), на яку виникають майнові права, та об'єкта зобов'язальних прав по відношенню до видавця свідоцтва.

3) Складські свідоцтва не можна ототожнювати з аграрними розписками, оскільки, навіть попри належність цих двох інструментів до товаророзпорядчих документів, складські свідоцтва посвідчують права на товари, передані на зберігання, а аграрні розписки – права на майбутній врожай сільськогосподарських культур. Не буде коректним розглядати складські свідоцтва як різновид емісійних цінних паперів, оскільки останні зазвичай розміщуються чисельними випусками серед невизначеного кола осіб, в той час як складські свідоцтва завжди видаються конкретній особі і на конкретну кількість товарів, переданих на зберігання. Щодо форми існування, то складські свідоцтва можуть існувати як у бездокументарній, так і документарній формі. Вибір першого варіанта жодним чином не повинен вплинути а ні на юридичну природу складського свідоцтва, а не на юридичну можливість здійснювати операції з таким відповідним свідоцтвом.

4) В Україні нормативно-правове регулювання правовідносин, пов'язаних зі складськими свідоцтвами, представлено Цивільним кодексом України, Законом України «Про сертифіковані склади та прості і подвійні складські свідоцтва» та Законом України «Про зерно та ринок зерна в Україні», а також низкою підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють окремі аспекти обігу складських свідоцтв на зерно та ведення реєстру складських свідоцтв на зерно. Зазначені акти всебічно регулюють питання, які виникають при використанні складських свідоцтв, проте, все ж, містять деякі проблемні аспекти. Основним аспектом регулювання є понятійний апарат системи складських свідоцтв, вимоги до форми та змісту складських свідоцтв, процедура передачі прав на складські свідоцтва та механізм їх використання.

5) У світі є чітке розуміння суті та призначення такого інструменту як складське свідоцтво. У більшості випадків підходи до регулювання та функціонування того чи іншого аспекту системи складських свідоцтв визначаються за належністю до певної правової сім'ї. При цьому, навіть якщо і

наявний не один спосіб врегулювати той чи інший аспект, пов'язаний зі складськими свідоцтвами, все ж наявні певні загальні практики, які, по-перше, притаманні певній кількості держав, та, по-друге, які можна систематизувати для покращення їх сприйняття. Найбільш успішні моделі іноземного регулювання складських свідоцтв мають спільні риси, які потрібно враховувати при здійсненні реформ в Україні. Так, використання електронних складських свідоцтв є поширеним заходом, який здійснюють держави світу для усунення ризиків шахрайства при використанні складських свідоцтв (США, Казахстан, Індія). Також важливим є чітке використання наявних технологічних можливостей для ведення реєстрів, у яких можна не тільки забезпечити легкість проведення операцій зі складськими свідоцтвами, але й створити безпечні умови для обліку інформації та прав щодо складських свідоцтв. Позитивним аспектом завжди у багатьох юрисдикціях є перевірка складів, які уповноважені надавати послуги зі зберігання товарів з видачою складських свідоцтв.

б) Для ефективного реформування сфери складських свідоцтв в Україні необхідно комплексно впровадити зміни до законодавства, які адресуватимуть усі проблемні аспекти нинішнього нормативно-правового регулювання. Ми пропонуємо уніфікувати правове регулювання складських свідоцтв та визначити єдиний правовий режим для функціонування складських свідоцтв. Також важливо офіційно надати статусу цінного паперу складським свідоцтвам та перевести їх існування в електронну форму. При цьому, рекомендуємо скористатися новітніми технологіями для ведення реєстру складських свідоцтв та обліку операцій з ними. Такий реєстр має надавати доступ до інформації в режимі реального часу, дозволяти заходити у нього будь-якій зацікавленій особі та передбачати можливість безпосереднього здійснення операцій в ньому. Складські свідоцтва повинні бути допущені до використання на біржі з одночасним запровадженням процедур сертифікації та перевірок товарних складів, які можуть видавати складські свідоцтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Donaldson J. R., Piacentino G., Thakor A. Warehouse Banking. Washington University in St. Louis. 28 April 2016. P. 1-57. URL: <https://apps.olin.wustl.edu/workingpapers/pdf/2016-06-009.pdf> (Last accessed: 12.05.2020).
2. Demchuk A. Європейський досвід укладення договору зберігання на товарному складі. *Studenckie Zeszyty Naukowe*. 2015. № 27. Rok XVIII. С. 109-122. URL: <https://journals.umcs.pl/szn/article/viewFile/2113/1566> (дата звернення: 12.05.2020).
3. Dubovec M., Elias A. A Proposal for UNCITRAL to Develop a Model Law on Warehouse Receipts. 28 June 2017. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3040742> (Last accessed: 12.05.2020).
4. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право : підручник. 2-ге видання. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
5. Демчук А.М. Періоди розвитку відносин зі зберігання на товарному складі в Україні. *Perspektywy rozwoju nauki. Zbiór raportów naukowych*. Gdańsk, 2012. С. 5–12. URL: http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/files/image/konf%2011/doklad_11_6_01.pdf (дата звернення: 12.05.2020).
6. Мартысевич И.Г. Псковская судная грамота. Историко-юридическое исследование. Москва, 1951. 111 с. URL: <https://www.hse.ru/data/2012/06/15/1255410194/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%8B%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D0%98.%D0%93.-%D0%9F%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D1%8F%20%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B0.1951.pdf> (дата звернення: 12.05.2020).
7. Статути Великого Князівства Литовського. У 3 т. Т. 3. Статут Великого князівства Литовського 1588 р. У 2 кн. Кн. 2 / за ред. С. Ківалова, П.

- Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юрид. літ., 2004. 568 с.
8. Жолобова Г.А. Правовое регулирование деятельности товарных складов и элеваторов в России конца XIX - начала XX в. *Lex Russica. История государства и права.* № 6. Том LXXXVVI. Июнь 2014 г. С. 721-735.
 9. Еженедельник советской юстиции. № 5. 18 апреля 1927 года. С. 433-464. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/42068918.pdf> (дата звернення: 12.05.2020).
 10. О документах, выдаваемых товарными складами в приеме товаров на хранение: Постановление Центрального Исполнительного Комитета СССР и Совета Народных Комиссаров СССР от 4 сентября 1925 года. Дата оновлення: 8.11.1929. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901776583> (дата звернення: 12.05.2020).
 11. Цивільний кодекс Української РСР: № 1540-VI від 18.07.1963. Дата оновлення: 18.07.1963. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06/ed19630718> (дата звернення: 12.05.2020).
 12. Про зерно та ринок зерна: Закон України від 04.07.2002 року № 37-IV. Дата оновлення: 04.07.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15/ed20020704> (дата звернення: 12.05.2020).
 13. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20030116> (дата звернення: 12.05.2020).
 14. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 436-IV. Дата оновлення: 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20030116> (дата звернення: 12.05.2020).
 15. Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва: Закон України від 23 грудня 2004 року № 2286-IV. Дата оновлення: 23.12.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2286-15/ed20041223> (дата звернення: 12.05.2020).
 16. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV.

- Дата оновлення: 28.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/> (дата звернення: 12.05.2020).
17. Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва: Закон України від 23 грудня 2004 року № 2286-IV. Дата оновлення: 06.11.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2286-15/> (дата звернення: 12.05.2020).
 18. Про зерно та ринок зерна: Закон України від 04.07.2002 року № 37-IV. Дата оновлення: 19.07.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15/> (дата звернення: 12.05.2020).
 19. Яворська О.С. Правове регулювання обігу цінних паперів: Навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. — 336 с.
 20. Яворська О.С. Договірні зобов'язання про передання майна у власність: цивільно-правові аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2011. 38 с.
 21. Яроцький В.Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції): Монографія. Харків: Право, 2006. 544 с.
 22. Стойко О.Я. Кредитування сільськогосподарських виробників з використанням складських свідоцтв. Вісник ЖНАЕУ. Фінанси, облік та аналіз господарської діяльності. № 2 (51). Т. 2. 2015. С. 122-132.
 23. Грін О.О. Договори в цивільному праві України: Навчальний посібник: Альб. схем. Ужгород: Видавництво ФОП Брежа А.Е., 2012. 219с.
 24. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 року № 3480-IV. Дата оновлення: 02.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (дата звернення: 12.05.2015).
 25. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18.11.2003 року № 1255-IV. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1255-15> (дата звернення: 12.05.2015).
 26. Посполітак В.В. Правове регулювання цінних паперів в Україні: поняття

- та ознаки. Наукові записки НаУКМА. Том 53. Юридичні науки. 2006. С. 87-92.
27. Машковська Л.В. Поняття, види та правова природа товаророзпорядчих документів як об'єктів ринку цінних паперів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Випуск 24. Том 2. 2014. С. 140-144.
 28. Козик В.Є. Проблеми інкорпорації цивільно-правових обов'язків у зміст цінних паперів. Порівняльно-аналітичне право. № 6. 2014. С. 82-86.
 29. Нерсесов Н.О. О бумагах на предъявителя с точки зрения гражданского права. Историко-догматическое исслед. Москва : Универ. тип., 1889. – 187 с.
 30. Агарков М. М. Учение о ценных бумагах. Москва : Фин. изд-е НКФ СССР, гос. тип. им. Е. Соколовой, 1927. 165 с.
 31. Про аграрні розписки: Закон України від 06.11.2012 року № 5479-VI. Дата оновлення: 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5479-17> (дата звернення: 12.05.2015).
 32. Кулинич О.П. Правове регулювання укладення і виконання аграрних розписок в Україні. «Право. Людина. Довкілля». Випуск 10(1). 2019. С. 60-66. DOI: <https://doi.org/10.31548/law2019.01.008> (дата звернення: 12.05.2020).
 33. Недопрядко Ю.В. Особливості видачі неемісійних цінних паперів. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Правознавство. Т. 18. Вип. 2. 2013. С. 44-52.
 34. Яроцький В.Л. Поняття і ознаки емісійних цінних паперів. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Випуск 7. 2004. С. 118-127.
 35. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 436-IV. Дата оновлення: 02.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 12.05.2020).
 36. Порядок випуску бланків складських документів на зерно, їх передачі та продажу зерновим складам: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2003 року № 510. Дата оновлення: 14.11.2019. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/510-2003-%D0%BF> (дата звернення: 12.05.2020).
37. Положення про обіг складських документів на зерно: затверджено наказом Міністерства аграрної політики України від 27.06.2003 року № 198. Дата оновлення: 20.03.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0605-03> (дата звернення: 12.05.2020).
38. Порядок ведення реєстру складських документів на зерно та зерна, прийнятого на зберігання: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2004 року № 1569. Дата оновлення: 14.11.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1569-2004-%D0%BF> (дата звернення: 12.05.2020).
39. Порядок ведення основного реєстру складських документів на зерно та зерна, прийнятого на зберігання, і реєстру зернового складу: затверджено наказом Міністерства аграрної політики України від 11.08.2005 року № 374. Дата оновлення: 09.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1098-05> (дата звернення: 12.05.2020).
40. Про зерно та ринок зерна: Закон України від 04.07.2002 року № 37-IV. Дата оновлення: 11.08.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15/ed20130811> (дата звернення: 12.05.2020).
41. Порядок видачі сертифіката відповідності послуг із зберігання зерна та продуктів його переробки: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2009 року № 1294. Дата оновлення: 19.09.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1294-2009-%D0%BF> (дата звернення: 12.05.2020).
42. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру: Закон України від 9.11.2014 року № 1193-VII. Дата оновлення: 28.06.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1193-18> (дата звернення: 12.05.2020).
43. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2014

- року № 405. Дата оновлення: 03.09.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2014-%D0%BF> (дата звернення: 12.05.2020).
44. Демчук А. Особливості укладення договору зберігання на товарному складі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 19. Том 2. 2012. С. 48-52.
 45. Designing warehouse receipt legislation: regulatory options and recent trends. FAO. URL: <http://www.fao.org/3/a-i4318e.pdf> (last accessed: 12.05.2020)
 46. The Use of Warehouse Receipt Finance in Agriculture in ECA Countries. EBRD and FAO. URL: http://www.eastagri.org/files/FAO_EBRD-Warehouse-Receipt-Financing.pdf (last accessed: 12.05.2020).
 47. A Guide to Warehouse Receipts Financing Reform. World Bank. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/885791474533448759/A-guide-to-warehouse-receipt-financing-reform-legislative-reform> (last accessed: 12.05.2020).
 48. The Impact of Storage and Delivery Infrastructure on Commodity Derivatives Market Pricing. IOSCO. URL: <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD530.pdf> (last accessed: 12.05.2020).
 49. Warehouse Receipts: Developing An Uncitral Instrument On Warehouse Receipts. United Nations Commission on International Trade Law. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/warehouse_receipts_report_final.pdf (last accessed: 12.05.2020).
 50. Report of Inter-American Committee. URL: http://www.oas.org/en/sla/iajc/docs/themes_recently_concluded_Electronic_Warehouse_Receipts_Agricultural_Products_CJI-doc_427-13.pdf (last accessed: 12.05.2020).
 51. United States Warehouse Act. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2002-08-05/pdf/02-19617.pdf> (last accessed: 12.05.2020).
 52. Uniform Commercial Code of the United States. Article 7. URL: <https://www.law.cornell.edu/ucc/7> (last accessed: 12.05.2020).

53. Implementation of the US Warehouse Act. Final rule. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2002-08-05/pdf/02-19617.pdf> (last accessed: 12.05.2020).
54. Гражданский кодекс Республики Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1013880 (дата звернення: 12.05.2020).
55. Закон Республики Казахстан о зерне. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1021432 (дата звернення: 12.05.2020).
56. Порядок формирования и ведения государственного электронного реестра зерновых расписок. Республика Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=35453806#pos=0;0 (дата звернення: 12.05.2020).
57. Warehousing (Development And Regulation) Act. URL: <https://wdra.gov.in/web/wdra/w-d-r-act-2007> (last accessed: 12.05.2020).
58. Warehousing (Development and Regulation) Registration of Warehouses Rules). URL: <https://wdra.gov.in/documents/32110/35427/20170223+26-47+Warehousing+%28Development+and+Regulation%29+Registration+of+Warehouses+Rules%2C+2017+-+English.pdf/af3e2b49-68c4-c3d3-da42-f6275306da56> (last accessed: 12.05.2020).
59. Warehousing Development and Regulatory Authority (Electronic Negotiable Warehouse Receipts) Regulations). URL: <https://wdra.gov.in/documents/32110/35829/20170629+6-10+Warehousing+Development+and+Regulatory+Authority+%28Electronic+Negotiable+Warehouse+Receipts%29+Regulations%2C+2017-Eng+lish.pdf/6229bbdc-36f6-5b71-4f74-7f9815d57491> (last accessed: 12.05.2020).
60. JSE – Physical Delivery. URL: <https://www.jse.co.za/trade/derivative-market/commodity-derivatives/agricultural-derivatives/agriculture-futures-and-options/physical-delivery> (last accessed: 12.05.2020).

61. Trading of Safex silo receipts - the next generation of physical delivery functionality. URL: <https://www.grainsa.co.za/trading-of-safex-silo-receipts--the-next-generation-of-physical-delivery-functionality> (last accessed: 12.05.2020).
62. Sale and storage of goods in South Africa. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-011-9988?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-011-9988?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1) (last accessed: 12.05.2020).
63. Sale and storage of goods in the UK. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/2-618-6005?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/2-618-6005?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)) (last accessed: 12.05.2020).
64. LME-shield. URL: <https://www.lme.com/en-GB/Trading/Systems/LMEshield#tabIndex=0> (last accessed: 12.05.2020).